

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Անտիկադր

Ազգային ռեսուրսներ

խորհրդային

առ խոշորագույն

ժողով

կերպարանների զարգացումը

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

ԱՌ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԵՐՉՈՒԹԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿՐԵՆԱՅ ԿԱՊԻՏԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ի ՎԵՐՉ ԱՊՐԻԷԻ

1865

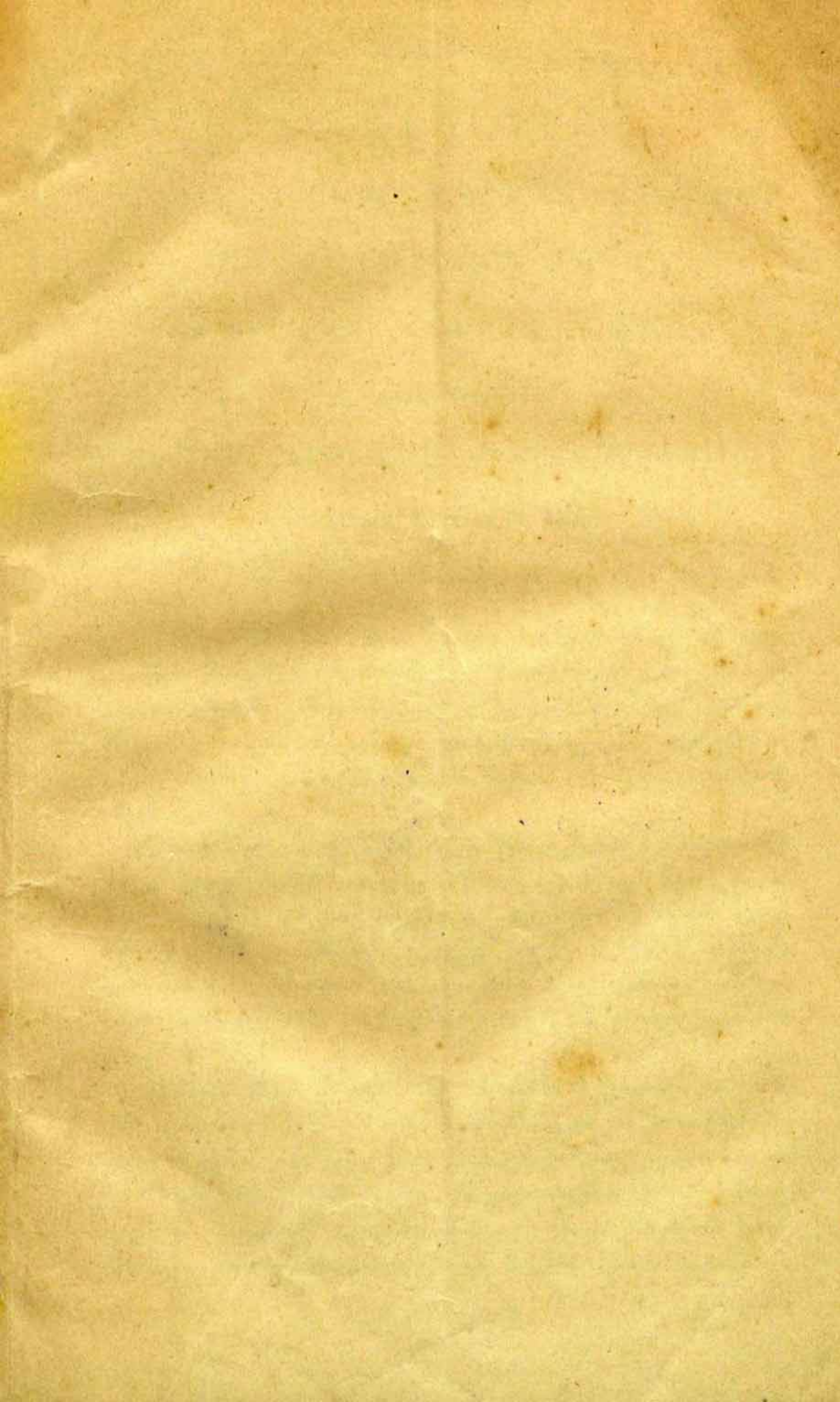
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻԿԵՆՏԻՍԵԱՆ

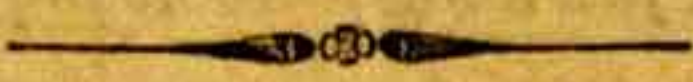
ԱՐԱՐԱՅԻՆ Բ. ԱՊՏԱՆԱՆ Ի ԲԻՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ը Գ Ի Ի Ր

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄ ԵԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

ԱՌ ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

7343 թ հ.
4343 թ հ.

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿԱՄԵԱՅ ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ի ՎԵՐՉ ԱՊՐԻԼԻ 1865

Ուսումնական խորհրդոյս անդամները Քաղաքական Ժողովոյ կողմանէ Ս. Պատրիարք Հօր հրաւիրանաց գրերն ընդունելով 29 նոյեմբեր 1863, ժողովեցան առաջին անգամ ի Պատրիարքարան. ուր մեծագոյն մասով առաջին նիստն եղաւ, և Վիւանը կազմեցաւ :

Խորհուրդս ընդ ամէնը ճգ. նիստ ըրած է, որոնց մէջ հինգ նիստ միայն առանց մեծագոյն մասի էին, և աւսոնց մէջ ալ մեծագոյն մասով նիստի մէջ եղած որոշման գործադրութեան զբաղուած է. և եթէ անօրէնսութիւն մ'ալ ըրած ունի, անոնք ալ յետոյ մեծագոյն մասով նիստի մէջ վաւերացած և ստորագրուած են :

Այնչէ 1865 փետր. 26 (նիստ է.) խորհուրդս միայն խորհրդակցութեան և նախապատրաստութեանց պարապեցաւ. և երբ Քաղ. Ժողովը խորհրդոյս առաջարկութեան համեմատ, իւրաքանչիւր Թաղ. խորհրդոյ յատուկ շրջաբերականով Ուսումնական խորհրդոյ դիւանին կաղմութիւնը և ըստ Սահմանագրու-

Թեան ուղղակի յարաբերու թեան մէջ գտնու իլը պատ-
ու իրած ըլլալը ծանոյց 248-20 նամակաւը . ան ատեն
Խորհուրդս գործի սկսաւ :

Հետեաբար 1864 փետր . 26 էն , կամ որ նոյն է
մարտ 1 էն մինչև 1865 ապրիլ վերջ , 14 ամսուան միջոց ,
Սուտմնական Խորհուրդը առանց մասնաւոր գործերը
յիշելու՝ իր ըրած ընդհանուր տնօրէնութեանց և ձեռ-
նարկութեանց համարը տալու կը պատրաստուի , հե-
տևեալ գլխակարգութեանց բաժնեկով

- Ա . Վ ԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Վ ԱՐԺԱՐԱՆԱՑ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՎԻՍ
- Բ . ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ Վ ԱՐԺԱՐԱՆԱՑ
- Գ . ԸՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՔ
- Դ . ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՔ Ի ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
- Ե . ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԻՒՆՔ Վ ԱՐԺԱՐԱՆԱՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
  - 1 . Խնդիր Տիացման վարժարանաց Տայրաքաղաքիս
  - 2 . Վարժարան Վալախիոյ
  - 3 . Վարժարան Բերայի
  - 4 . Առաջարկո-լի-ն ճը
- Զ . ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԻՒՆՔ ԴԱՍԱԳՐՈՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
  - 1 . Տո-ցակի ի-րաքանչի-ր ուսմանց
  - 2 . Դասագիրք
  - 3 . Իրերավարժո-լի-ն
- Է . ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԻՒՆՔ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
  - 1 . Վարժապետական ընկերո-լի-ն
  - 2 . Սանոց ընկերո-լի-նք
  - 3 . Այնանո-կը ընկերո-լի-ն

Վ Ի Ճ Ե Կ Ե Գ Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Վ Ե Ր Ժ Ե Ր Ե Ն Ե Յ Մ Ե Յ Բ Ե Ք Ե Ղ Ե Ք Ի Ս

Սուսումնական Խորհուրդը առաջինն գոնէ մայրաքաղաքիս աղգային վարժարանաց վիճակը գիտնալ պատշաճ համարեց . ուստի յատուկ շրջաբերականաւ որ ի 26 փետրվար 1864 տեղեկագիր խնդրեց իւրաքանչիւր Թաղական Խորհրդէ , իրենց իրաւասութեանը ներքեւ գանուած վարժարանաց վիճակին վրայ :

Հետզհետէ սկսան գալ տեղեկագիրները . և որ տեղէ որ զանցառութիւն տեսնուեցաւ , Սուսումնական Խորհուրդս ինք անձամբ այցելութիւն ընելով , վարժարանին վիճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնները հաւաքեց :

Հաւաքուած տեղեկագիրները մայրաքաղաքիս վարժարանաց վիճակին ճշգիւ նկարագիրը կը ներկայացընեն . զորոնք համառօտելով , հետեւեալ վիճակագրական տեղեկութիւնները կը հրատարակենք :

Ս Ա Մ Ա Թ Ի Ա

1. Վարժարանի Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Ի Ս. Գէորգ .

(2 Հոկտեմբեր 1864 ին առնուած է այն տեղեկու թիւնները)

Աշակերտ Սրահ	185
Ծառիոց	210
	<hr/>
	395
Կարգ Սրահին	8
Վարժապետ	12
Տնտես	2
Ծախք ամսական	4100

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Քրիստոնէական վարդապետութիւն
Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Ճորտասանութիւն
Բանասիրէշ ծո-թիւն
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Հանրահաշիւ
Աշխարհագրութիւն
Ոստոնիան
Բնական
Լեզուագիտութիւնք
Տաճիկերէն
Գաղղիերէն
Անգլիերէն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Չայնագրութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր Ծաղկոցին մէջ:

2. Վարժարանի Աղջկանց ՆՈՒՆԵԱՆ
Ի Ս. Գէորգ .

(2 Հոկտեմբեր 1864.)

Աշակերտուհիք Սրահ	81
Ծառիոց	78
	<hr/>
	159
Կարգ Սրահին	5
Վարժապետ	4
Վարժուհի ծեռարուեստից	1
Տնտես	2
Ծախք	1415

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Քրիստոնէական վարդապետութիւն
Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Պատմութիւն
Արհայիւ
Սրբաշան
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Լեզուագիտութիւն
Գաղղիերէն
Գեղագրութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր
Արշիկ գործութիւն

Ծանօթ . Երկու վարժապետ մանչ տղայոց վարժարանին կուգան:

3. Վարժարան ԽՈՐԵՆԵԱՆ

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ ԳՐԱԴԱՐԱՆ .

(2 Հոկտեմբեր 1864)

Աշակերտ	Սրահ	6
	Ծառից	65
		<hr/> 71
Կարգ Սրահին		5
Վարժապետ		5
Տնակս		1
Ծախք		580

Ծանօթ . Գափամաձեան գերդաստանը մասնաւոր հոգ և խնամք ունի թէ Ս . Եկեղեցւոյն և թէ Վարժարանին վրայ :

ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Քրիստոնէական	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աղփայիւն	
Սրբաշուն	
Քանակագիտութիւն	
Թոռաբանութիւն	
Լեզուագիտութիւն	
Գաղղիերէն . նոր սկսուած	
Եկեղեցական երգեցողութիւն	
Ընթերցանութիւն և գիր	

4. Վարժարան արղկանց Ս . ՎԱՌՎԱՌԵԱՅ

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ ԲԱՐՈՒՆԻՍ .

(2 Հոկտ . 1864)

Աշակերտուհիք	Սրահ	6
	Ծառից	64
		<hr/> 70
Կարգ Սրահին		2
Վարժուհի		1
Տնակս		1
Ծախք		250

Ծանօթ . Վարժապետ մը մանչ տղայոց վարժարանէն կուգայ :

ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Քրիստոնէական	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աղփայիւն	
Սրբաշուն	
Քանակագիտութիւն	
Թոռաբանութիւն	
Ընթերցանութիւն և Գիր	
Աղնեգործութիւն	էլոյ

5. Վարժարանն ՆԵՐՍԻՍԻԱՆ
 Ալէնի մահալէ Սամաթիոյ

(25 Ապր. 1865)

Ճանօթի, Մանչ և աղջիկ ի միա-
 սին դասառութեան կը պարապին :

Աշակերտ Սրահ	16
Ծառչոյ	70
	<hr/>
	86
Կարգ սրահին	2
Վարժապետ	3
Տնակս	1
Ծախք	820 Ղ.ԲԶ.

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Ընթերցանութիւն և Գիր

Ե Ե Տ Ի Գ Ո Ւ Լ Ե

Վարժարանն Ս. Փրկչի

(Գիշերօթիկ պատասպարան որք և անտէրունչ մանկանց :

(11 Ապրիլ 1865)

Աշակերտ Սրահ	45
Ծառչոյ	67
	<hr/>
	112
Կարգ սրահին	3
Վարժապետ	4
Ծախք	620

Ճանօթի. Սիման աղա Ֆելիկեան
 Հայկաբանութիւն դաս տալու, և
 Նիկողոս աղա Թաշճեանի կողմանէ
 Պ. Գէորգ Յովակիմեան և Պ. Ա.
 րամ Բժիշկեան մէյմէկ օր շաբթու
 մէջ Երաժշտութիւն դաս տալու
 կուգան անձնուիրաբար :

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Ճարգասանութիւն
Պատմութիւն
Հնախօսութիւն աղ գայի
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Աշխարհագրութիւն
Քաղաքաւան
Լեզուագիտութիւն
Գաղափարներ
Գեղագրութիւն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Ընթերցանութիւն և Գիր

Թ Օ Փ Գ Ա Բ Ո Ւ

Վ արժարան ԼԵՒՈՆԵԱՆ

(25 Ապրիլ 1865)

Աշակերտ Սրահ	52		ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Ծառիոց	80		Հայկաբանութիւն	
	112		Քերականութիւն	
Կարգ սրահին	3		Լեզուագիտութիւն	
Վարժապետ	3		Գառշիւրէն	
Տնակ	1		Եկեղեցական երգեցողութիւն	
Ծախք	1500		Ընթերցանութիւն և Գիր	

Ե Ե Ն Ի Ք Ա Բ Ո Ւ

Վ արժարան Ս . ԹԱԻԷՈՍԻ ԵՒ ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍԻ

(12 Հոկտեմբեր 1864)

Աշակերտ Սրահ	93		ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Ծառիոց	45		Քրիստոնէական	
	148		Հայկաբանութիւն	
Կարգ սրահին	7		Ճարտասանութիւն	
Վարժապետ	7		Քերականութիւն	
Տնակ	1		Պատմութիւն	
Ծախք	2850		Աշխատի	
			Ընդհանուր աղ Գայ	
Ծանօթ . Աշակերտներէ ամսական թուակ կ'առնուի 1000 զրշի մօտ :			Քանակագիտութիւն	
			Թասաբանութիւն	
			Աշխարհագրութիւն	
			Բնական	
			Լեզուագիտութիւն	
			Տաճիւրէն	
			Գառշիւրէն	
			Գեղագրութիւն	
			Եկեղեցական երգեցողութիւն	
			Ընթերցանութիւն և Գիր	

Գ ՈՒՄ Ք Ա Բ ՈՒ

1. Վարժարան ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

(12 Հոկտեմբեր 1864)

Աշակերտ	Սրահ	148		
	Ծառիոց	148		ՈՒՍՄՈՒՆԵՔ
		<hr/>		Քրիստոնէական
		296		Հայկաբանութիւն
Կարգ սրահին		4		Ճարտասանութիւն
Վարժապետ		10		Քերականութիւն
Տնտես		1		Պատմութիւն
Ծախք		5050		Սրբազան
				Քանակագիտութիւն
				Թոսաբանութիւն
				Աշխարհագրութիւն
				Քաղաքական
				Լեզուագիտութիւն
				Տաճիկերէն
				Գաղղիերէն
				Չեղագրութիւն նոր սկսուած
				Գեղագրութիւն
				Եկեղեցական Երգեցողութիւն
				Ընթերցանութիւն և Գիր

2. Վարժարան աղջկանց Ս. ԼՈՒՍՄԻՈՐՉԻ

(19 Հոկտեմբեր 1864)

Աշակերտուհիք	Սրահ	84		
	Ծառիոց	71		ՈՒՍՄՈՒՆԵՔ
		<hr/>		Քրիստոնէական
		155		Քաղաքավարութիւն
Կարգ սրահին		5		Հայկաբանութիւն
Վարժապետ		1		Քերականութիւն
Վարժուհի		2		Պատմութիւն
Տնտես		2		Աղբայիւն
Ծախք		1500		Քանակագիտութիւն
				Թոսաբանութիւն
				Գեղագրութիւն
				Ընթերցանութիւն և Գիր
				Աղնէգործութիւն

Գ Ո Ւ Մ Ք Ա Բ Ո Ւ Ի Դ Ո Ւ Ր Ս

1. Վարժարան Պեճեան (Ս. Պողոսեան)

(17 Մարտ 1864)

Աշակերտ Սրահ	80
Ծառիոց	106
	<hr/>
	186
Կարգ սրահին	4
Վարժապետ	7
Տնտես	2
Ծախք	2800

Ծանօթ. Պեճեան բարեյիշատակ ամիրայի կտակէն ամսական 1000 ղուրուշ և ազգային սնտուկէն ալ 300 ղուրուշ՝ 50 հազար ղուրուշի շահ կ'առնուի: Փափաղեան Գեորգ ամիրայն ալ մասնաւոր խնամք ունի թաղիս վրայ: Աշակերտներէ ալ ամսական թոշակ կ'առնուի 1000 ղուրուշի մօտ:

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ	
Քրիստոնէական	
Հայկաբանութիւն	
Ճարդասանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աշխարհագրութիւն	
Սրբադաս	
Քանակագիտութիւն	
Թոսաբանութիւն	
Հանրահաշիւ	
Աշխարհագրութիւն	
Ոստոնախան	
Լեզուագիտութիւն	
Տաճիկերէն	
Գաղղիերէն	
Գեղագրութիւն	
Եկեղեցական Երգեցողութիւն	
Ընթերցանութիւն և գիր	

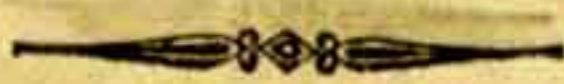
2. Վարժարան Աղջկանց Պեճեան (Ս. Վառվառեայ)

(17 Մարտ 1864)

Աշակերտուհիք Սրահ	51
Ծառիոց	87
	<hr/>
	138
Կարգ Սրահին	3
Վարժապետ	1
Վարժուհի	1
Տնտես	1
Ծախք	820

Ծանօթ. Մանչ տղայոց վարժարանին վարժապետներն ալ հոս դաս տալու կուգան:

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ	
Քրիստոնէական	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աշխարհագրութիւն	
Քանակագիտութիւն	
Թոսաբանութիւն	
Լեզուագիտութիւն	
Գաղղիերէն	
Գեղագրութիւն	
Ընթերցանութիւն և գիր	
Աստիճակագրութիւն	

Կ Ե Տ Ի Ք Բ Ա Շ Ա

Վարժարան Ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱԻԵՏԱՐՍՆՉԻ

(29 փետրուար 1864)

Աշակերտ Սրահ	56	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Ծառիոց	91	
	<u>147</u>	Քրիստոնէական
Կարգ Սրահին	5	Հայկաբանութիւն
Վարժապետ	4	Ճարտասանութիւն
Տնտես	1	Քերականութիւն
Ծախք	1670	Քանակագիտութիւն
		Թոսաբանութիւն
		Աշխարհագրութիւն
		Քաղաքագիտութիւն
		Լեզուագիտութիւն
		Գաղափարներ
		Եկեղեցական երգեցողութիւն
		Ընթերցանութիւն և գիր

Ք Ա Ր Ա Կ Ե Օ Մ Ր Ի Ի Ք

Վարժարան ՈՍԿԵԱՆ

(4 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտ Սրահ	54	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Ծառիոց	56	
	<u>110</u>	Հայկաբանութիւն
Կարգ սրահին	4	Քերականութիւն
Վարժապետ	2	Լեզուագիտութիւն
Տնտես	1	Գաղափարներ
Ծախք	1050	Եկեղեցական երգեցողութիւն
		Ընթերցանութիւն և գիր

Ծանօթ. Բարեխիշատակ Օտեան Պօղոս աղայն կտակաւ 75000 ղուրուշ թողուցած է թաղիս Եկեղեցւոյն և վարժարանաց նպաստ :

Փ Ե Ն Ե Ր Գ Ա Ն Լ Ը Ք Ի Լ Ի Ս Ե

Վարժարան ԱՌԱՔԵԼՈՑ

(4 Դեկտեմբեր 1864)

Մշակուցի վեր Քիլիճիս Տակալէ ըսուած Թաղը համբաւաւոր վարժարան մը ըլլալ կը կարծուէր . բայց այսօր վարժարան չկայ հոն , այլ տուն մը , ուր ընտանիք կը բնակի , և 12 մանր տղաք , մանչ և աղջիկ գըլուխը ժողոված , անոնց կարգալ գրեւ կը սորվեցնէ , և անոնցմէ տրուած 50-60 ղուրուշ ամսականով գոհ կ'ըլլայ :

Ս Ա Լ Մ Ա Թ Օ Մ Ր Ո Ւ Ք

1. Վարժարան ՍՐԲՈՑ ԹԱԴԵՈՍԻ ԵՒ ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍԻ

(4 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտ ծառչոյ	90	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Վարժապետ	1	Ընթերցանութիւն և գիր
Տնտես	1	Ծածօր . Այս վարժարանը աղէկ յարմարութիւն ունի Իրերավար. Ժական ըլլալու
Ծախք	480	

2. Վարժարան Աղջկանց ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՑ

(4 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտուհիք ծառչոյ	132	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Վարժապետ	1	Քրիստոնէական
Վարժուհի	2	Պատմութիւն
Տնտես	1	Աղփայի
Ծախք	1000	Քանակագիտութիւն
		Թոսաբանութիւն
		Ընթերցանութիւն և գիր
		Աղջեգարծութիւն

Պ Ա Լ Ա Տ

Վարժարան ԽՈՐԵՆԵԱՆ

(4 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտք	Սրահ	65	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
	Ծաղիոց	121	
		<u>186</u>	Հայկաբանութիւն
Կարգ սրահին		5	Քերականութիւն
Վարժապետ		5	Քանակագիտութիւն
Տնակս		1	Թոսաբանութիւն
Ծախք		1550	Լեզուագիտութիւն
			Գաղղիերէն
			Եկեղեցական երգեցողութիւն
			Ընթերցանութիւն և գիր

Ե Յ Ո Ւ Պ Ս . Ե Ղ Ի Ա

1. Վարժարան Ս . Ե Ղ Ի Ա Յ Ի

(24 Ապրիլ 1865)

Աշակերտք	Սրահ	21	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
	Ծաղիոց	17	
		<u>38</u>	Քրիստոնէական
Կարգ սրահին		4	Հայկաբանութիւն
Վարժապետ		2	Քերականութիւն
Ծախք		550	Պատմութիւն
			Աղփային
			Քանակագիտութիւն
			Թոսաբանութիւն
			Աշխարհագրութիւն
			Բնական
			Եկեղեցական երգեցողութիւն
			Ընթերցանութիւն և գիր

Ծանօթ. Պեղձեան բարեյիշատակ Ամիրայն 20000 դրուշի կտակ մը թողուցած է վարժարանին:

2. Վարժարան ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՑ

Աշակերտուհիք	Սրահ	6	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
	Ծաղիոց	35	
		<u>41</u>	Հայկաբանութիւն
Կարգ սրահին		1	Քերականութիւն
Վարժուհի		1	Քանակագիտութիւն
Ծախք		300	Թոսաբանութիւն
			Ընթերցանութիւն և գիր
			Աղնէգործութիւն

ԷՅՈՒՊ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Վարժարան Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

(26 Ապրիլ 1865)

Ճանօթ. Մանչ և աղջիկ ի միա.
ոմն կը նստին մէկ յարկի մէջ:

Աշակերտք	42
Վարժապետ	1
Ծախք	550

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր

ԽԱՍԳԻՒՂ

1. Վարժարան ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

(5 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտ Սրահ	86
Ծառչոց	210
	<hr/>
	296
Կարգ սրահին	5
Վարժապետ	9
Տնտես	1
Ծախք	4500

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Քրիստոնէական
Հայկաբանութիւն
Ճարտասանութիւն
Քերականութիւն
Տրամաբանութիւն
Պատմութիւն
Աղփային
Սրբաշան
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Երեւալագիտութիւն
Աշխարհագրութիւն
Քաղաքային
Ոսոսանային
Լեզուագիտութիւն
Տաճկերէն
Գաղղիերէն
Տոմարականութիւն
Գեղադրութիւն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր

Ճանօթ. Ա. Աշակերտներէ ամսական թոշակ կ'առնուի 2000ի մօտ:
Բ. Ճաղկոցը կամ լաւ և ս Նախա. կրթութեանը իրերաւարժ եղանակով ուսուցանելու սկզբանց համեմատ կարգադրուած ըլլալով, Թուարանութեան շորս գործողութիւնք, Աշխարհագրութիւն քաղաքական և Քերականութիւն դաս կը արուին փոքրիկ աշակերտաց իրերաւարժ եղանակաւ:

2. Վարժարան աղջկանց ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

(5 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտուհիք Սրահ	72
Ծառչոյ	65
	<hr/>
	137
Կարգ սրահին	4
Վարժապետ	1
Վարժուհի	1
Տնտես	1
Ծախք	1580

Ծանօթ. Ա. Մանչ աղայոց վարժարանին վարժապետներէն հաս դաս տալու եկող կան:

Բ. Աշակերտուհիներէն ամսական թոշակ կ'առնուի:

ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Քրիստոնէական	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Սրբադէպ	
Հին աղփայ	
Քանակագիտութիւն	
Թոսաբանութիւն	
Աշխարհագրութիւն	
Քաղաքական	
Լեզուագիտութիւն	
Գաղղիերէն	
Ընթերցանութիւն և Գիր	
Աղիէ գործութիւն	

ՂԱԼԱԹԻԱ

Վարժարան ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԻ

(6 Ապրիլ 1864)

Աշակերտ Սրահ	80
Ծառչոյ	10
	<hr/>
	90
Կարգ սրահին	5
Վարժապետ	7
Տնտես	2
Ծախք	2910

Ծանօթ. Աշակերտներէն ամսական թոշակ կ'առնուի 600 դրչի մօտ:

ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Քրիստոնէական	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աղփային	
Ընդհանուր աղփայ	
Մաթէմատիկութիւն	
Քանակագիտութիւն	
Թոսաբանութիւն	
Հանրահաշիւ	
Երկրաչափութիւն	
Լեզուագիտութիւն	
Տաճիերէն	
Գաղղիերէն	
Եկեղեցական երգեցողութիւն	
Հայկական և Եւրոպական ձայնագրութիւն	
Ընթերցանութիւն և Գիր	

Բ Ե Ր Ա

1. Վարժարան ՆՄԲԿԵԱՆ

(Յունիս 1864)

Աշակերտ Սրահ	109	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Կարգ սրահին	5	Հայկաբանութիւն
Վարժապետ	9	Քերականութիւն
Տնտես	2	Քանակագիտութիւն
Ծախք	4180	Թոսաբանութիւն
		Աշխարհագրութիւն
		Սիլբոնի քաղաքի մի
		Լեզուագիտութիւն
		Տաճիկերէն
		Գաղղիերէն
		Գեղագրութիւն
		Եկեղեցական երգեցողութիւն
		Չայնագրութիւն

2. Վարժարան Աղջկանց ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՑ

(Յունիս 1864)

Աշակերտուհիք Ծաղիոց	189	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Վարժապետ	1	Ընթերցանութիւն և գիր
Վարժուհի	2	
Տնտես	1	
Ծախք	850	Ծանօթ. Քերականութեան պարապող 30 աղջիկներէ բաղկացեալ կարգ մը կայ:
Ծանօթ. Նարեկեան վարժարանէն ալ վարժապետ կուգայ դաս տալու:		

3. Վարժարան ԵԶՄԻԱԾՆԻ

Ի Քըռնավուլա.

(Յունիս 1864)

Աշակերտ Ծաղիոց	268	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Վարժապետ	3	Ընթերցանութիւն և գիր
Տնտես	2	Եկեղեցական երգեցողութիւն
Ծախք	1240	Ծանօթ. Քերականութեան և Թուարանութեան պարապող 16 աշակերտէ բաղկացեալ կարգ մը կայ. որուն դասատուն Նարեկեան վարժարանէն կուգայ:

4. Վարժարան Ս. ՅԱԿՈՎԲԱՅ

Ի Գաղղի-բաշա

Աշակերտ ծառիոց	60
Վարժապետ	3
Ծախք	550

ՈՒՍՄՈՒՆՔ
 Ընթերցանութիւն և գիր
 Ծանօթ . Քերականութիւն և
 Թուարանութիւն ուսանող կարգ մը
 կայ 12 աշակերտէ բաղկացեալ :

Պ Է Շ Ի Կ Թ Ա Շ

1. Վարժարան Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ

(23 Յունիս 1865)

Աշակերտ Սրահ	67
Ծառիոց	70
	<hr/>
	137
Կարգ սրահին	4
Վարժապետ	6
Տնտես	2
Ծախք	5550

Ծանօթ . Վարժարանիս պիտոյքը մեծաւ մասամբ կը հոգացուի բարերար անձի մը ընծայած հաստատուն եկամուտներէն . որոնցմէ թէ եկեղեցւոյն և թէ աղքատաց բաժին կ'ըլլէ :

ՈՒՍՄՈՒՆՔ
 Քրիստոնէական
 Հայկաբանութիւն
 Քերականութիւն
 Տրամարանութիւն
 Պատմութիւն
 Աշխատի
 Ընդհանուր աղագոց
 Քանակագիտութիւն
 Թոմարանութիւն
 Երկրաչափութիւն
 Աշխարհագրութիւն
 Քաղաքական
 Լեզուագիտութիւն
 Տաճիկերէն
 Գաղղիերէն
 Տոմարակալութիւն
 Գեղարութիւն
 Եկեղեցական երգեցողութիւն
 Ընթերցանութիւն և գիր

2. Վարժարան Աշխատեց Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՑ

Աշակերտուհիք ծառայող	64
Վարժուհի	1
Տնտես	2
Ծախք	800

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ
 Քրիստոնեական
 Ընթերցանութիւն և գիր
 Աղնէգործութիւն
 Ծանօթ. կարգ մը աղջկուհիք կան
 16 անձ, որ կ'ուսանին քերականու-
 թիւն, Աղգային պատմութիւն,
 Թուարանութիւն և քաղաքական
 Աշխարհագրութիւն:

ՄԻՋԱԳԻՒՒՂ

1. Վարժարան ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
 (23 Յունվար 1863)

Աշակերտ Սրահ	63
Ծառայող	82
<hr/>	
	145
Կարգ սրահին	6
Վարժապետ	9
Տնտես	1
Ծախք	4000

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ
 Քրիստոնեական
 Հայկաբանութիւն
 Քերականութիւն
 Ճարտասանութիւն
 Հոգեբանութիւն
 Տրամաբանութիւն
 Պատմութիւն
 Աղգային
 Քանակագիտութիւն
 Թոռաբանութիւն
 Աշխարհագրութիւն
 Քաղաքական
 Ոստանական
 Լեզուագիտութիւն
 Տաճիկերէն
 Գաղղիերէն
 Տոմարականութիւն, նոր սկսուած
 Գեղագրութիւն
 Եկեղեցական երգեցողութիւն
 Չայնագրութիւն
 Ընթերցանութիւն և գիր

Ծանօթ. Եկեղեցւոյ սնտուկը սո-
 վորական ծախքը կանոնաւորապէս
 շիջարեւուն համար վարժարանիս
 Հոգաբարձութիւնն ալ պարտաւո-
 րուեր է խնայողական միջոցներու
 գիմել:

Ծանօթ. Ծաղկոցին մէջ Աղգային
 պատմութեան և Թուարանութեան
 դասեր կան:

7343 70. 4

2. Վարժարան Աղջկանց ՀՈՒՓՄԻՄԵԱՆՑ

(27 Ապրիլ 1863)

Աշակերտու հիք	Սրահ	64
	Ծառից	16
		<hr/> 80
Կարգ սրահին		4
Վարժապետ		6
Վարժուհի		2
Տնտես		1
Ծախք		5150

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ

Քրիստոնեական
Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Տրամաբանութիւն
Պատմութիւն
Աղփային
Սրբաշան
Ընդհանուր Աղփայ
Դիպագրանութիւն
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Աշխարհագրութիւն
Քաղաքական
Ոստանական
Լեզուագիտութիւն
Գաղղիերէն
Դիմագրութիւն : փափաքողներու
Երաժշտութիւն գործիական
Գեղագրութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր
Արդիւն գործութիւն

Ծանօթ. Այս վարժարանը Օրթոդոքս ինամակալուհի Տիկնայց վերառեւոյթեան ներքեւ կը գըտնըրի. և բարոյսին թաղական խորհրդոյ իրաւասութենէն անկախ ըրպով կը կառավարուի. թէ նիւթապէս և թէ ուսումնապէս. միայն բարոյապէս անոր պատասխանատուութիւն մ'ունենալով:

Ի Ճ Ա Տ Ի Յ Ե

1. Վարժարան ԱՌՍԱՒՈՐՉԵԱՆ

(5 Ապրիլ 1864)

Աշակերտ	Սրահ	52
	Ծառից	62
		<hr/> 94
Կարգ սրահին		5
Վարժապետ		4
Տնտես		1
Ծախք		950

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ

Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Պատմութիւն
Աղփային
Ընդհանուր աղփայ
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Աշխարհագրութիւն
Քաղաքական
Լեզուագիտութիւն
Գաղղիերէն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր

2. Վարժարան Աղլիանց ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԵԱՆ

(Մի և նոյն յարկի ներքե)

Աշակերտու հիք	Սրահ	43
	Ծառից	53
		46
Կարգ սրահին		2
Վարժուհի		1
Ծախք		150

Ծանօթ. Մանչ աղաբոյ վարժա-
րանին դաստատուներ յատկացած են:

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աշխարհ	
Քանակագիտութիւն	
Թոռաբանութիւն	
Աշխարհագրութիւն	
Հին Հայաստանի	
Ընթերցանութիւն և գիր	
Ազնի գործութիւն	

Ի Ի Ս Կ Ի Ի Տ Ա Ր Ս Է Լ Ա Մ Ի Յ Է

1. Վարժարան ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻ

(10 Դեկտեմբեր 1864)

Աշակերտ	Սրահ	61
	Ծառից	140
		201
Կարգ սրահին		4
Վարժապետ		7
Տնօրէն		2
Ծախք		5700

Ծանօթ. Բարեխիշատակ Փիշիշ-
եան Սիրայիկ ամերային Հանացողու-
թեամբը հաւարուած ստակը Եկե-
ղեցւոյն յանձնուած է. այն պայմա-
նաւ որ ամսէ ամիս 2000 զուրուշ
վճարուի վարժարանին: Աշակերտ
ներէ 2000 զուրուշի մօտ ամսական
թոշակ կ'առնուի:

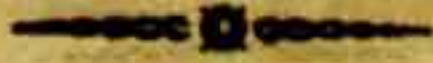
ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ	
Հայկաբանութիւն	
Քերականութիւն	
Պատմութիւն	
Աշխարհ	
Քանակագիտութիւն	
Թոռաբանութիւն	
Աշխարհագրութիւն	
Քաղաքական	
Լեզուագիտութիւն	
Տաճիկերէն	
Գաղղիերէն	
Եկեղեցական երգեցողութիւն	
Ընթերցանութիւն և գիր	

2. Վարժարան անդկանց ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻ

(10 Դեկտեմբեր 1864)

Վաճակատահից		Սրահ	ՌԻՍՄՈՒՆՔ
	Սրահ	44	Հայկաբանութիւն
	Ճաշօց	75	Քերականութիւն
		119	Քանակագիտութիւն
Կարգ սրահին		3	Թոսաբանութիւն
Վարժապետ		1	Աշխարհագրութիւն
Վարժուհի		3	Քաղաքական
Տնտես		2	Լեզուագիտութիւն
Ճախք		1350	Գաղչիւրէն
			Ընթերցանութիւն և գիր
			Աղիւսագործութիւն

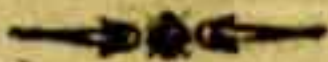

ԻՒՍԿԻՒՏԱՐ ԵՆԻՄԱՀԱԼԼԷ

1. Վարժարան ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏԻ

(15 Հոկտեմբեր 1864)

Վաճակատ		Սրահ	ՌԻՍՄՈՒՆՔ
	Սրահ	80	Քրիստոնէական
	Ճաշօց	180	Հայկաբանութիւն
		260	Քերականութիւն
Կարգ սրահին		6	Պատմութիւն
Վարժապետ		6	Ընդհանուր ազգայնոր սխոսած
Տնտես		3	Քանակագիտութիւն
Ճախք		1910	Թոսաբանութիւն
			Աշխարհագրութիւն
			Բնական
			Լեզուագիտութիւն
			Տաճիւրէն
			Գաղչիւրէն
			Գեղագրութիւն
			Եկեղեցական երգեցողութիւն
			Ընթերցանութիւն և գիր

2. Վարժարանի Աղջկանց ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏԻ

(15 Հոկտեմբեր 1864)

Աղջկերան հիշ	Սրահ	18		ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
	Ծառից	72		Քրիստոնէական	
		90		Հայկաբանութիւն	
Կարգ սրահին		4		Քերականութիւն	
Վարժապետ		2		Լեզուագիտութիւն	
Վարժուհի		1		Գաղղիերէն	
Տնտես		1		Ընթերցանութիւն և գիր	
Ծախք		750		Ազնի գործութիւն	

Գ Ա Տ Ը Գ Ի Ի Զ

Վարժարանի ՍՈՒՐԲ ԹԱԳԱՒՈՐԻ

(27 Մարտ 1864)

Ծանօթ. Մանչ և աղջիկ մէկ յարկի ներքե կ'են :				ՈՒՍՄՈՒՆՔ	
Աղջկերան	Սրահ	17		Քրիստոնէական	
	Ծառից	53		Հայկաբանութիւն	
		70		Քերականութիւն	
Կարգ սրահին		2		Ազգային	
Վարժապետ		2		Սրբազան	
Տնտես		1		Քանակագիտութիւն	
Ծախք		870		Թասաբանութիւն	
				Եկեղեցական երգեցողութիւն	
				Ընթերցանութիւն և գիր	

Գ Ա Ն Տ Ի Լ Լ Ի

Վարժարան ԵՐԿՈՏՄԱՆ ԵՌԱՔԵԼՈՅ

(5 Ապրիլ 1864)

Ճանօթ . Մանչ և ազջիկ ի միա.
ասին դատարան թեան կը պարտապիս :

Աշակերտ	20
Վարժապետ	1
Ճախք	250

Ճանօթ . Սոյն վարժարանին շէնքին կործանման վաանգը թաղուկան խորհուրդը ծանոյց Ուսումնական խորհրդոյ . որ ըստ պատշաճի գըրեց և ծանոյց Քաղաքական ժողովոյ , և նա ալ Տնտեսական խորհրդոյ . բայց կեդր . սնտուկինան կարողութեանը նկատմամբ Տնտեսական խորհուրդը գոհացուցիչ պատասխան մը չտուաւ . և կարօտեալ թաղերու օգնութիւն բնելու մասին առ այժմ սնտուկին կարողութիւն չունենալը ծանոյց . միայն թէ երբ Քանտիլիլի թաղական խորհուրդը ազգային հանգանակութեան մը դիմել պատշաճ համարի . ինք ալ պարտուպատշաճ անօրէնութիւնը ընել խոստացաւ :

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

- Քրիստոնէական
- Հայկաբանութիւն
- Քերականութիւն
- Պատմութիւն
- Աշգայի
- Քանակագիտութիւն
- Թոսաբանութիւն
- Եկեղեցական երգեցողութիւն
- Ընթերցանութիւն և դիր

Պ Ե Յ Գ Օ Զ

1. Վարժարան ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ

Աշակերտ	Սրահ	22
	Ճախք	28
		<hr/>
		50
Կարգ սրահին		5
Վարժապետ		5
Տնտես		1
Ճախք		1000

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

- Քրիստոնէական
- Հայկաբանութիւն
- Քերականութիւն
- Պատմութիւն
- Աշգայի
- Քանակագիտութիւն
- Թոսաբանութիւն
- Աշխարհագրութիւն
- Քաղաքական
- Լեզուագիտութիւն
- Տաճիւրէն
- Գաղափարէն
- Եկեղեցական երգեցողութիւն
- Ընթերցանութիւն և դիր

Ճանօթ . Գիւղիս բնակչաց մէջ Քարեսիրական ընկերութիւն մը կոչ որ մասնաւոր նպատա ունի վարժարանին . նաև աշակերտներէ ալ ամական թոշակ կ'առնուի 200 շուրուի մօտ :

2. Վարժարան Աղ կանց ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ

Աշակերտու հիք	Սրահ	12
	Ծառիոց	30
		<hr/> 42
Կարգ սրահին		2
Վարժապետ		2
Ծախք		580

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Քրիստոնեական
Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Պատմութիւն
Աղփային
Ընթերցանութիւն և գիր

ԳՈՒՐՈՒՉԷՇՄԷ

Վարժարան ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՈՐԱՆՉԱՑ

(28 Ապրիլ 1865)

Ծանօթ. Մանչ և աղջիկ ի միասին կը դաստիարակուին :

Աշակերտ	Սրահ	18
	Ծառիոց	25
		<hr/> 41
Կարգ Սրահին		5
Վարժապետ		5
Ծախք		1000

Ծանօթ. Վարժարանիս համար գիւղիս բնակչաց մէջ թարգմանչաց ընկերութիւն մը կազմուած է որ ամսական հանգանակութեամբ մը կը նպաստէ վարժարանին : Բուն վարժարանը իբրև տուն վարձու տրուած է և արդի վարժարանի շէնքը շատ անյարմար է :

ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հայկաբանութիւն
Քերականութիւն
Պատմութիւն
Աղփային
Սրբադան
Քանակագիտութիւն
Թոսաբանութիւն
Աշխարհագրութիւն
Քաղաքական
Լեզուագիտութիւն
Գաղղիերէն
Եկեղեցական երգեցողութիւն
Չայնագրութիւն
Ընթերցանութիւն և գիր

Հ Ի Ս Ա Ր

Վարժարանի ՍՈՒՐԲ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

(21 Օգոստոս 1864)

Աշակերտ	Սրահ	45		ՈՒՍՄՈՒՆՔ
	Ծախչ	40		Քրիստոնէական
		<hr/>		Հայկաբանութիւն
		85		Քերականութիւն
Վարժապետ		5		Պատմութիւն
Տնտես		1		Աշխարհ
Ծախչ		1520		Քանակագիտութիւն
Ծանօթ . Միւսրահեւանեան Յակոբ				Թոռաբանութիւն
էֆէնտին ամսական 1000 զուրուշ				Աշխարհագրութիւն
կը նուիրէ վարժարանին :				Քաղաքական
				Լեզուագիտութիւն
				Գաղղիերէն
				Եկեղեցական երգեցողութիւն
				Ընթերցանութիւն և գիր

Պ Օ Յ Ա Ճ Ի Գ Ի Ի Ղ

Վարժարանի ԵՐԻՑ ՄԱՆԿԱՆՑ

Աշակերտ	17		ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Վարժապետ	1		Ընթերցանութիւն և գիր
Ծախչ	300		

Ս Թ Ե Ն Ի Ա

Վարժարանի ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏԻ

Աշակերտ	10		ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Վարժապետ	1		Ընթերցանութիւն և գիր
Ծախչ	160		

Ն Ո Ր Գ Ի Ի Ղ

Վարժարան Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ

Աշակերտ	35	ՈՒՍՄՈՒՆՔ
Աշակերտուհի	10	
	45	Ընթերցանութիւն և գիր
Վարժարան	1	Ճանօթ, կարգ մը կայ ճ աշակերտէ բաղկացած որ Վրիտանեական, Գերականութիւն, Ազգային պատմութիւն և Թուարանութիւն կ'ուսանի :
Ճանօթ	300	

Այս ցուցակները համառօտելով հետևեալ Հանրացոյց Պատկերը կը ներկայանայ :

Վարժարան	Աւեր	Աւերտուհի	Ամ. Ճանօթ
Սամաթիա Ս. Սահակեան	395		4100
" " " Նունեան		159	1415
Նաուլը գաբու Խորենեան	71		580
" " " Վառվառեայ		70	250
Սամաթիա Եէնի մահալէ Ներսիսեան	86		820
Ետիգուլէ Ս. Փրկիչ	112		620
Թօփթաբու	112		4500
Եէնի գաբու	148		2850
Գուճգաբու Մայր Եկեղեցի	296		5030
" " Ս. Լուսաւորիչ		155	1500
" " Դուրս, Պէղճեան	186		2800
" " Սուրբ Վառվառեայ		138	820
Կէտիկ բաշա	147		1670
Քարակեօմրիւկ Ոսկեան	110		1050
Սալմա Թօմրուք Ս. Թադէոս և Բարդ	90		450
" " Հռիփսիմեանց		132	1000
Պալատ, Խորենեան	186		1530
Էյուլայ Սուրբ Եղիա	38		550
" " Հռիփսիմեանց		41	300
" " Սուրբ Աստուածածին	42		350

Խասոգիւղ, Ներսիսեան	296	. . . . .	4500
" " "	. . . . .	157	1580
Ղալաթիա, Ամենափրկիչ	90	. . . . .	2910
Բերա, Նարեկեան	109	. . . . .	4180
" Հռիփսիմեանց	. . . . .	189	850
" Էջմիածնի	268	. . . . .	1240
Քասրմբաշա	60	. . . . .	550
Պէշիկթաշ Սուրբ Աստուածածնայ	157	. . . . .	3530
" " " "	. . . . .	64	800
Միջագիւղ, Սրբոց Թարգմանչաց	145	. . . . .	4000
" Հռիփսիմեանց	. . . . .	80	3150
Իճատիկ, Լուսաւորչեան	94	. . . . .	950
" " "	. . . . .	46	150
Սելամիկ, Սուրբ Խաչի	201	. . . . .	3700
" " Աղջկանց	. . . . .	119	1550
Եէնի մահալէ, Սուրբ Կարապետ	260	. . . . .	1910
" "	. . . . .	90	750
Քատը գիւղ	70	. . . . .	870
Քանտիլի	20	. . . . .	250
Պէյքօղ, Բարեսիրական	50	. . . . .	1000
" " Աղջկանց	. . . . .	42	380
Քուրու շէշմէ, Թարգմանչաց	41	. . . . .	1000
Հիսար	85	. . . . .	1320
Պոյաճը գիւղ	17	. . . . .	300
Խոթէնեա	10	. . . . .	160
Նոր գիւղ	35	10	500

	<u>4007</u>	<u>1472</u>	<u>70445</u>
--	-------------	-------------	--------------

0508	308		
0061	182		
0082	188		
028	158		
0701	142		
0201	110		
020	80		
0001	123		
0701	180		
020	88		
002	41		
050	43		

Այս երկու ցուցակէն կ'երևայ որ Ազգը Մայրա-
քաղաքիս մէջ ունի

Վարժարան մանչ տղայոց 32

Վարժարան տղջկանց 14

Աշակերտ 4007

Աշակերտուհի 1472

Վարժապետ 162 (Վասատուք, կառավարիչք, համա-
րատես և օգնականք մէկտեղ առած)

Հանելով մէկ երկու կամ աւելի վարժարան երթեկեկութիւն ընող
վարժապետները կը մնայ 125 :

Վարժուհի 19

Օտխք ամսական 70445 ղըշ. ի բաց առեալ ուրիշ
պատահական ծախքերը :

ՈՒՍՄՈՒՆԻՔ

Քրիստոնէական

Քաղաքավարութիւն, Տէի վարժարանի Տէջ

Հայկաբանութիւն

Քերականո-թիւն

Ճարտասանո-թիւն 8 վարժարանի Տէջ

Բանաստեղծո-թիւն Տէի վարժարանի Տէջ

Փիլիսոփայութիւն

Հոգեբանո-թիւն, Տէի վարժարանի Տէջ

Տրամաբանո-թիւն, 4 վարժարանի Տէջ

Պատմութիւն

Ազգային

Սրբազան

Բնդհանուր ազգայ, 7 վարժարանի Տէջ

Սափեհագրո-թեան, Տէի վարժարանի Տէջ

Վիշաբանո-թեան, Տէի վարժարանի Տէջ

Հնախօսո-թեան ազգային, Տէի վարժարանի Տէջ

Քանակագիտութիւն

Թո-աբանո-թիւն

Հանրահաշիւ, 3 վարժարանի Տէջ

Երկրաչափո-թիւն, 3 վարժարանի Տէջ

Աշխարհագրութիւն

Ինական, 4 վարժարանի ՏԷՂ

Քաղաքական

Ստատիստիկական, 5 վարժարանի ՏԷՂ

Հին Հայաստանի, Տեղի վարժարանի ՏԷՂ

Եզրագիտութիւն

Տաճիկերէն

Գաղղիերէն

Անգլիերէն, Տեղի վարժարանի ՏԷՂ

Տոմարակալութիւն, 3 վարժարանի ՏԷՂ

Չեւազրութիւն, Տեղի վարժարանի ՏԷՂ

Կիմագրութիւն, Տեղի վարժարանի ՏԷՂ

Չայնագրութիւն Հայկական և Լեւրոսական, 5 վարժարանի ՏԷՂ

Լեկեղեցական երգեցողութիւն

Լրատչութիւն գործիական, Տեղի վարժարանի ՏԷՂ

Գեղագրութիւն

Ինթերցանութիւն և գիր

ԿԸՆՈՆԸԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԱՑ

Սահմանադրութեան 45^{րդ} յօդուածոյն համեմատ Ուսումնական Խորհուրդը պարտաւորութիւն ունի Հայոց Ազգին Դաստիարակութեան և կրթութեան ընդհանուր տեսչութիւնը և ազգային վարժարանաց բարեկարգութեան հսկողութիւն ընել:

Ուսումնական Խորհուրդն իր պարտաւորութիւնը կատարելու համար ի հարկէ իրեն ուղեցոյց մը և վարժարանաց բարեկարգութեան հսկելու համար Բարեկարգութեան կանոնադրութիւն մը կ'ուզէր իր ձեռքն ունենալ, որպէսզի ըստ այնմ վարէր իր պաշտօնը:

Եւ որովհետեւ այս տեսակ կանոնադրութիւն մը առ ձեռն պատրաստ չունէր, կամ Խորհուրդը կազմող իշխանութիւնը ասանկ ընթացք մը ցուցըցած չէր, ի հարկէ Ուսումնական Խորհուրդը կը պարտաւորէր նախ բարեկարգութեան կանոնադրութիւն մը պատրաստել, և զայն իր ձեռքն ուղեցոյց ունենալ:

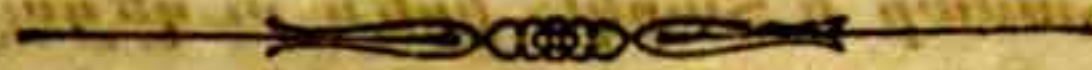
Այս աշխատութեան ձեռնարկելէ առաջ Վայրաբաղաքիս վարժարանաց արդի վիճակին վրայ տեղեկութիւններ առնել պատշաճ համարուեցաւ. յետոյ կանոնադրութեան խմբագրութիւնն եղաւ, Ազգին ներկայ վիճակին նկատմամբ Գործադրելի նախաձեռնար կամարելով:

Սակայն կանոնադրութիւնը Ազգային Ընդհանուր Ժողովոյ պէտք էր որ ներկայանար, և անկէ վաւերացումը ընդունէր: Սոյն կանոնադրութեան փորձառութեան պէտքը որոշել տուաւ որ սոյնը իբրև ծրագիր հրատարակուի, և հրաւիրուին դպրոցական Հոգաբարձութիւնները՝ որ իրենց խնամոց տակ գտնուած

Ազգային վարժարանները այժմէն միակերպ բարեկարգութեան ընթացքի մէջ մտցնեն համաձայն սոյն կանոնադրութեան, որպէս զի թէ անոնց և թէ խորհրդոյս փորձառութեամբ ստացած դիտողութիւններով մինչև 1865 տարւոյն սկիզբը՝ սոյն կանոնադրութիւնը կարելի եղածին չափ բարւոքած ներկայանայ Ազգային Քաղաքական Դռնուղի միջոցաւ Մեղհանուր Դռնուղի Ազգիս՝ ի վաւերացումն ։

Քաղաքական Դռնուղի խորհրդոյս այս որոշումը օրինաւոր գտնելով, շրջաբերական ուղղեց բոլոր թաղական խորհրդոց, և տպուած կանոնադրութեանէն ալ մէյմէկ օրինակ, որպէս զի զանազան անթերի գործադրեն ։

Գ.

ԼՅՅԵԼ ՈՒԹԻՒՒՆ Ք

Կանոնադրութեան գործադրութիւնը Քաղաքական Դռնուղին հրամայուելէն ետքը, Աւսումնական Խորհուրդը պատրաստուեցաւ Վայրաքաղաքիս Ազգային վարժարանաց վրայ տեսչութիւն, և անոնց բարեկարգութեանը վերաբերեալ տնօրէնութիւններ ընելու ։

Աւստի Խորհուրդս իր իւր նիստին մէջ (18 օգոստոս 1864) որոշեց ազգային վարժարանաց այցելութեան ելլել, և հարկ եղած դիտողութիւնները յատուկ դիտողութեան տետրի մէջ արձանագրելով և ստորագրելով, (Տես Կանոնադրութեան յօդ. 31) օրինակը բերել առ Խորհուրդն ։

Մհաւասիկ Աւսումնական Խորհրդոց կողմանէ այցելութիւն եղած միջոցի ազգային վարժարանաց մէջ թողուած դիտողութեանց օրինակները ։

ԻՒՍԿԻՒՏԱՐ ԵՒՆԻ ՄԱՀԱԼԼԷ

Ա. Այգեղ-Բի-ն

Ա. Աւսումնական Խորհրդոյս չորս ստորագրեալ անդամքս այսօր Իւսկիւտարու Այգեղ մահալլէի Ս. Կարապետ Այգեղեցւոյ դպրատան այցելութեան ելլելով և հոն ներկայ գտնելով Թաղ. Խորհրդոյ Անճապատիւ անդամներէն երեք անձ և Տեսուչ աղայն, Աւսումնական Խորհրդոյս Կանոնադրութեան գործադրութեանը վրայ քննութիւն ընելով իմացանք որ ծաղկոցին մէջ 7 տարեկանէն շատ վար այսինքն մինչև 2 1/2 տարեկան տղայք կ'ընդունուին եղեր դպրոցին մէջ, ասի Կանոնադրութեանս մեծապէս հակառակելով որոշուեցաւ որ այս հասակին մէջ գտնուող տղայոց համար Նստելարան մը յատկացնեն և հոն ընդունին այսպիսիները :

Բ. Քրիստոնէական վարդապետութեան դասախօսութիւնը դադրած ըլլալով, ազդարարութիւն եղաւ որ նոյնը շարունակել տան, մինչև որ նոր Քրիստոնէականը ելլէ :

Գ. Պատմութեան դասախօսութիւն չըլլալով, որոշուեցաւ որ Ազգային Պատմութեան սկզբնաւորութիւն ըլլայ :

21 Օգոստոս 1864

Ի դիմաց Աւսմ. Խորհրդոյ

Վարժարան Ս. Կարապետի

Այցելուք

(Ստորագրեալ)

Յ. Պ. Տ. Կ. Տերոյեղ

Յակ. Սանտաէլեան

Գ. Ղրասէրեան

Ս. Սիւյեղեան

Բ. Այգեղ-Բի-ն

Վարժարանիս այցելութիւն ընելով, առաջին ան-

գամ Սևուճնական Խորհրդոյ կողմանէ այցելուաց դիտողութիւններուն համեմատ գտանք Քրիստոնէականի դասախօսութիւնն սկսուած, Պատմութեան Թարգմանութիւնն սկսուած, իսկ Նոտելարանի պէտքը բարձուած, ըստ որում հասակաւ խիստ մանր տղաքները ճամբուեր են: Բարեկարգութեան կանոնադրութեան գործադրութիւնը սկսուած տեսանք գոհութեամբ սրբտի. միայն խիստ կարևոր դիտողութեան կէտ գտանք կարգերը ամէն ուսմանց մէջ միօրինակ դասառութեան ընթացքի վերածելը, և մէյմ'ալ Աղգային և Արբազան պատմութեանց դասերու սկզբնաւորութեան կարևորութիւնը:

15 Հոկտ. 1864 Ի դիմաց Սևմ. Խորհրդոյ
 Վարժարան Ս. Կրսիտի Այցելուք
 (Սորագրեալ) Գ. Գրասէրեան
 Ս. Փափաղեան

Հ Ի Ս Ա Ր

Օգոստոս 24ին Հիսարի Ս. Թագէտսեան վարժարանին այցելութեան գալով ի դիմաց Սևուճնական Խորհրդոյ՝ դպրոցին ընդհանուր ընթացքը բաւական աղէկ վիճակի մէջ տեսանք, միայն նախակրթական ուսմանց կարգէն եղող Գեղադրութեան և Քրիստոնէական վարդապետութեան դասառութեանց առ ժամանակեայ դադարումն առիթ կուտայ մեզ խնդրել Հոգաբարձութենէն որ այդ ուսմանց դասառութեանը մէկ ժամ յառաջ սկզբնաւորութեանը հոգ տանելու բարեհաճի, որպէս զի նախակրթական ուսմունքներն ամբողջ աւանդուած ըլլան յիշեալ վարժարանին մէջ:

24 Օգոստ. 1864 Ի դիմաց և այլն
 Վարժարան Ս. Թագէտսեան
 (Սորագրեալ) Կ. Գ. Կոստանդեան
 Յ. Սանդեղեան

ՆԱՌԼԸ ՔԱԲՈՒ

1. Հասարակ ընթերցանութեան պարապօղ 7-8 աշակերտաց Քերականութիւն սկսիլ:

2. Ա. և Բ. կարգի երկու պատանիները յէկ կարգ ընել:

3. Վարժարանը պարզապէս հասկերթական վիճակի մտցնել ըստ Բարեկարգութեան Կանոնադրութեան, որմէ օրինակ մը յանձնուեցաւ Օլիճեան Յովսէփ աղայի, որ տեղւոյն Թաղ. խորհրդոյ անդամն է, և ներկայ էր մեր այցելութեան:

2 Հոկտ. 1864

Ի դիմաց և այլն
(Սորոսֆրէալ) Յ. Տերոյեւ
Ս. Փափաղեան

ՍԱՄԱԹԻԱ

ՄՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Ս. Սահակեան վարժարանիս այցելութիւն ընելով, անոր արդի վիճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնը քաղեցինք ներկայ վարժապետներէն, և Բարեկարգութեան Կանոնադրութիւնը գործադրել տակաւին սկըսուած չըլլալուն, հարկ համարեցինք ներկայ դիտողութեան տեսրիս միջոցաւ առժամանակեայ Թաղ. խորհրդոյ ուշադրութիւնը հրաւիրել, և խնդրել որ բարեհաճի գործադրել տալ Կանոնադրութիւնը, որ երկրորդ անգամ Աւսումնական Խորհրդոյ կողմանէ այցելութիւն եղած միջոցին տեսնուի:

2 Հոկտ. 1864

Ս. Սահակեան վարժարան

(Սորոսֆրէալ)

Ի դիմաց և այլն

Սեմն Պ. Տափեան

Յ. Տերոյեւ

Ս. Փափաղեան

ՆՈՒՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Աղջկանց վարժարանիս այցելութիւնն ընելով, արդի վիճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնները քաղեցինք ներկայ վարժապետէն, և Վարեկարգութեան Անոնադրութենէն օրինակ մը թողելով, ըստ այնմ վարժարանս բարեկարգել կը խնդրեմք առ ժամանակեայ թիաղ. խորհրդէն :

2 Հոկտ. 1864

Ի դիմաց և այլն

Նունեան վարժարան

Սամաթիոյ (Սորաֆրեալ)

Սիմոն Պ. Տափեան

Յ. Տէրոյեան

Ս. Փափաղեան

Ե Ե Ն Ի Ք Ա Փ Ո Ի

Ը. Այեւ-Բիւն

Վարժարանիս արդի վիճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնը ներկայ եղող վարժապետներէն կըրցանք առնել. իսկ Վարեկարգութեան կանոնադրութեան գործադրութիւնը տակաւին սկսուած չլլալը տեսնելով, ժամյառաջ նոյնին գործադրութիւնը կարևոր կը դատինք :

12 Հոկ. 1864

Վարժարան Ս. թիաղ .

և Վարժող .

(Սորաֆրեալ)

Ի դիմաց և այլն

Յ. Տէրոյեան

Ս. Փափաղեան

Ը. Այեւ-Բիւն

Առաջին անգամի այցելութենէն մինչև երկրորդ

անգամի այցելու թիւնս , վարժարանիս մէջ փոփոխու թիւն մը մտած չըլլալը , և մանաւանդ Վարեկարգութեան կանոնադրութիւնը տակաւին գործադրուած չըլլալը անսնելով ցաւեցանք , սակայն իմանալով թէ այս զանցառութեան տրամաւոր թաղական խորհրդոյ անդամոց փոփոխութիւնը և նորոգ ընտրութեան խընդիրը եղած է , կը յուսանք որ նորընտիր թաղական խորհուրդը , որ արդէն կազմուած է , կ'ըսկսի հոգ և խնամք ունենալ վարժարանիս վրայ , և Վարեկարգութեան կանոնադրութիւնը գործադրել տալով Հայ մանկուոյն յառաջագիմութեանը վրայ ունեցած մասնաւոր խնամքը կ'ապացուցանէ :

Կանոնադրութեան 31^{րդ} յօդուածին տրամադրութեանը համաձայն , սոյն դիտողութիւնը հոս 'Վերջին թեան փեքիս մէջ կ'արձանագրենք , և առանձին ալ նամակաւ կը հաղորդենք թաղական խորհրդոյ :

7 Դեկ . 1864

Ի դիմաց և այլն

Լէնիքափույի վարժարան

(Ստորագրեալ)

Ս. Փափաղեանց

Սեփապատիւ Լոտենապետ

Թաղ . խորհրդոյ Անիքափու

Հոկտեմբեր 12 ին Աւսումնական խորհրդոյ կողմանէ առաջին անգամ սոյն վարժարանիս այցելութիւն եղած , և Աւսումնական խորհրդոյ հրատարակած կանոնադրութեան գործադրութիւնը խնդրուած էր . այսօր որ երկրորդ անգամ այցելութեան կուգանք վարժարանիս , կը տեսնենք թէ ամենեւին փոփոխութիւն մը չէ կրեր վարժարանս , և տակաւին Վարեկարգութեան կանոնադրութիւնը գործադրելու սկզբնաւորութիւն ալ չէ եղած . ուստի կը պարտաւորինք ի դիմաց Աւսումնական խորհրդոյ Կանոնադրութեան 31^{րդ} յօդուածին համաձայն , այս զանցառութեանը վրայ թաղ

զական խորհրդոյդ ուշադրութիւնը հրաւիրել : Ար
յուսանք որ, ըստ որում այս զանցառութիւնը (Թա
ղական խորհրդոյ փոփոխութեան առթիւ տեղի ունե
ցեր է, նորընտիր պատուարժան խորհուրդդ գիտնա
լով թէ Ազգին ապագայ բարօրութեան յոյսը միայն իր
զաւակաց աղէկ դաստիարակութենէն կախումն ունի,
իր առաջին ուշադրութեան արժանի խնդիրը կ'ընէ
վարժարանս ըստ ամենայնի Վարեկարգութեան կանո
նադրութեան համաձայն կարգադրելու փոյթը. և եր
րորդ անգամի սցցելութեան միջոցի սոյն գիտողու
թեան տեղի չմնար :

7 Դեկ. 1864

Ի գիմաց և այլն

Վարժարան Եկեղեցափուխ

(Սորոգրէտալ) Ս. Փափազեանց

(Այս նամակը վարժարանիս կառավարիչ Ս. Ա՛շէ
տուտձեանի միջոցաւ խրկուած է սու (Թաղական խոր
հուրդն :)

Գ Ո Ի Մ Գ Ա Փ Ո Ի

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Ս. Այցել-Ի-ն

Վարժարանիս սցցելութիւն ընելով, հաստատեալ
մասնաւոր կանոնագրի մը համաձայն, սեպտեմբեր 1 էն
ի վեր բարեկարգուած, կարգերու օրինաւոր բաժա
նումներ, աւանդելի ուսմանց տեղողութեան որոշեալ
միջոցներ, և օրագրութիւններ սահմանուած գտնե
լով գոհ եղանք. և որովհետեւ յիշեալ կանոնագիրը՝
Ռուսումնական խորհրդոյ պատրաստած Վարեկարգու
թեան կանոնագրութիւնը չհրատարակուած՝ պատ
րաստուած է, և առժամանակեաց կերպիւ գործադ

բուժեան տնուում , ուստի նոյնը ըստ ամենայնի Վարեկարգութեան կանոնադրութեան համաձայնեցնելու և այնպէս գործադրելու սէտքը կը նկատենք , տեղական և մասնաւոր պարագաներու համար սահմանուած կանոնները պահելով . ըստ որում ընդհանուր ազգային վարժարանները միօրինակ բարեկարգութեան մէջ մտցնելու կարևորութիւնն զգալի եղած է . և այս մասին Աստուծոյ կողմէն խորհրդոյ կողմանէ ալ մեծ հոգւորութիւն կայ :

12 Հոկտ . 1864

(Ստորագրեալ)

Ի գիմաց և այլն

Յ . Տէրոյեան

Ս . Փափաղեան

Ի . Այտել-Բիւն

Արկրորդ անգամ այցելութիւն ընելով վարժարանիս ի գիմաց Աստուծոյ կողմէն , տեսանք որ Աստուծոյ գիտողութեանց վրայ փոփոխութիւն մը չէ կրեր վարժարանս . թէպէտ ցաւեցանք այս զանցառութեան վրայ . սակայն իմանալով թէ Թաղական խորհրդէ հրատարակներ գտնուելով , անոնց տեղ նորոգ ընտրութեան խնդիրը աւելի տուեր է այս զանցառութեան , կը փութանք նորակազմ Թաղական խորհրդոյ ուշադրութիւնը հրաւիրել մեր գիտողութեանց վրայ , և խնդրել որ Վարեկարգութեան կանոնադրութեան տրամադրութեանց համաձայն վարժարանիս ընթացք և շարժում տալու հոգ ու խնամք ունենալու բարեհաճի :

Կանոնադրութեան 31^{րդ} յօդուածին համաձայն այս գիտողութիւննիս հոս Վիտողո-Բեան գեղիս մէջ կ'արձանագրենք . և առանձին նամակաւ ալ կը հաղորդենք Թաղական խորհրդոյ :

9 Դեկտ . 1864

(Ստորագրեալ)

Ի գիմաց և այլն

Ս . Փափաղեան

Թաղ. Խորհրդոյ Վումգարու
Մայր Եկեղեցւոյ .

Հոկտեմբեր 12 ին ի դիմաց Աւսումնական Խորհրդոյ Տերոյենց պատուելիին հետ այցելութեան եկանք տեղւոյս վարժարանին, և մեր դիտողութիւնը հոն 'Վիտողո-իւան փոքրին մէջ արձանագրեցինք: Այսօր կրկին անգամ եկանք և տեսանք ու խմացանք որ մեր դիտողութեանց մասին գործադրութիւն մը չկայ. տեղեկացանք որ այս զանցառութեան տեղի տուեր է Թաղական Խորհրդէ հրաժարուողներու տեղ նորոգ ընտրութեան խնդիրը. սակայն հիմայ որ Թաղական Խորհուրդը ամբողջ կազմուած է, կը խնդրենք իր ուշադրութիւնը մեր դիտողութեանց վրայ. և Վարեկարգութեան կանոնադրութեան համաձայն վարժարանիս ընթացք և շարժում տալու յօժարութիւնը:

Ասանկ խնդրոյ մը վրայ Պատուարժան Խորհրդոյդ մեծ հոգողութիւն ունենալը գիտնալով, և մանաւանդ վստահ ըլլալով որ ազգային դաստիարակութեան յառաջադիմութեանը աջակից և անձնուէր ջանադիր էք, յոյս ունինք որ երրորդ անգամի այցելութեան միջոցնուս սոյն զանցառութեան մասին դիտողութեան պէտք չենք ունենար:

9 Դեկտ. 1864

Մայր Եկեղեցւոյ

վարժարան

(Ստորագ.)

Ի դիմաց և այլն

Ս. Փափաղեանց

(Սոյն նամակը վարժարանիս կառավարիչ Պ. Յ. Տեր Պետրոսեանի միջոցաւ խրկուած է առ Թաղական Խորհուրդն:)

Գ Ո Ւ Մ Ք Ա Բ Ո Ւ Յ Ի Դ Ո Ւ Ր Ս

ՊԵՋՃԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Ա. ԱՅԵԼ-Ի-Ն

Տեղւոյս կրկին (մանչ և աղջիկ տղայոց) վարժարանաց հոգաբարձութիւնը Վարեկարգութեան կանոնադրութեան համեմատ վարժարանաց տեսչութիւնը վարել սկսած է տարւոյս սեպտեմբեր 1 էն ի վեր : Վաստուաց և կառավարչի օրագրութիւնները ըստ օրինի կը շարունակուին . հայկաբանութեան դասատուն սեպտեմբեր ամսոյ վերջը իր կարգերուն ամսական քննութիւնն ալ ըրած է : Այս հոգերը կը ցուցնեն որ մեծ փոյթ կայ կանոնադրութիւնը անթերի գործադրելու . և ասիկա ալ կը յուսանք որ հետզհետէ տեսնելու բաղդը կ'ունենանք :

Կառավարչի օրագրութեանը վերաբերեալ մասնաւոր հրահանգ մը տալ պատշաճ համարեցինք . նոյնպէս կարգերը Վախակրթական վարժարանի ուսմանց ընթացքին հետզհետէ յարմարցնել առաջարկեցինք Հոգաբարձութեան կողմանէ վարժարանիս տեսուչ դըրված Անդրուբեան Ակրտիչ աղային , որ վարժարանիս մէջ Հայկաբանութեան և Պատմութեան դասատու ալ է :

Պ. Տեսուչը խոստացաւ մեզ՝ մեր դիտողութեանց ճշգիւ գործադրութիւնն ընել , և յայտնեց նաև Պատուարժան Հոգաբարձութեան ունեցած մեծ հոգը Կանոնադրութեան անթերի գործադրութեանը մասին , ինչպէս նաև ամէն կարգերու ամսական քննութիւններն ընել տալու , և իւրաքանչիւր աշակերտի ամսական վիճակացոյցը (տես Կանոնադրութեան յօդ . 60^ր) իրենց ճնողաց խրկելու մասին . ուստի գոհ սըրտիւ հոս սոյն դիտողութիւնները կ'արձանագրենք :

19 Հոկտ . 1864 .

Ի դիմաց և սյրն

Պէզճեան վարժարան (Սորգ .) Ս. Փափաղեանց

Արկրորդ անգամ այցելութիւն ընելով վարժարանիս , Ա . անգամի դիտողութեանց համեմատ պէտք եղած կարգադրութիւններուն ձեռնարկութիւնը գոհութեամբ սրտի տեսանք . կառավարչի օրագրութիւնը ըստ օրինի պատրաստուած էր . կարգերը հետզհետէ Նախակրթական վարժարանի ուսմանց ընթացքին յարմարցնելու փոյթ կայ . և ասիկա որչափ դժուարին ալ ըլլայ առ այժմ , կը յուսամք որ Վարեկարգութեան կանոնադրութեան համաձայն վարուելու մասնաւոր խնամք ունեցող այս վարժարանը օր ըստ օրէ այս և ուրիշ ասոնց նման դժուարութեանց կը յաղթէ : Արք . Պատմութեան ուսումը մտցնելու , ազգային պատմութիւնը նոր սկսող կարգերէն սկսեալ՝ ամէնուն աւանդելու հոգ տանիլ կը խնդրուի . և մասնաւորապէս Վաղղիերէն և Տաճկերէն լեզուաց ուսումն աւանդելը՝ Նախակրթական վարժարանի ընթացքը աւարտելէ ետքը սահմանելու փոյթ ըլլայ . և ասոր համար եթէ արդէն սկսող և յառաջ տանողներուն արդելք ըլլալ չուզուի , գոնէ Վերականութիւնը նոր և ասկէ ետքը սկսողներուն համար որոշուած կարգը պահուի :

7 Դեկտ . 1864

Ի դիմաց և այլն

Պեղձեան վարժարան

(Ստորագրեալ) Ս . Փախաղեան

Գ Ո Ւ Մ Գ Ա Բ Ո Ւ

Ս . ԼՈՒՍՍԻՈՐԶԻ ՎԱՐՃԱԲԱՆ

Այլ կանց վարժարանիս այցելութիւն ընելով , անոր արդի վիճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնը

ներկայ վարժապետէն ստանալով արձանագրեցինք մասնաւոր տեղեկագրի մը վրայ : Ինչ որ անցեալ շաբթու Վուսթաբուլի Վայր Ազգեղեցւոյ վարժարանին վրայ դիտողութեան արժանի կէտ նշմարեցինք , մի և նոյնն է նաև այս վարժարանիս համեմատ , որ յիշեալ Ազգեղեցւոյն թաղական խորհրդոյն իրաւասութեան ներքե է , և առժամանակեայ կերպիւ գործադրութեան առնուած մասնաւոր կանոնագրի մը համեմատ , սեպտեմբեր 1 է ի վեր , նոր կարգադրութեան ներքե մտած :

Արյուսանք թէ այս մասնաւոր կանոնագիրն ալ Աւսումնական խորհրդոյ հրատարակած Վար . կանոնագրութեան համաձայնեցնելու հոգ կ'ունենայ տեղւոյս պատուարժան թաղ . խորհուրդը :

19 Հոկտ . 1864

Ի գիմաց և այլն

Ս . Աւսաւորչի վարժարան

(Սփորագրեալ)

Ս . Փափաղեանց

Բ Ե Ր Ա

ՆԱՐԵԿԵՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Իերայի Վարեկեան վարժարանի այցելութիւն ընելով , թէ սոյն վարժարանին և թէ Հռիփսիմեան աղջկանց վարժարանին և թէ Աջմիածնայ Ծաղկոց վարժարանին ընթացքին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնները արդէն հոգաբարձուաց կողմանէ գրուած պատրաստուած ըլլալով , հոգաբարձու Ալվրուզեան Աբեթիկ աղայէն ընդունեցինք . և նկատեցինք որ սոյն վարժարանայ ընթացքը Վարեկարգութեան կանոնագրութեանը ըստ ամենայնի չհամաձայնիր . ուստի ըստ կանոնագրութեան յիշեալ վարժարանները կարգադրելու մասին հոգ ու խնամք տանիլը կը խնդրուի տեղւոյս վարժարանայ Պատուարժան Հոգաբարձութեանէն :

19 Նոյ . 1864

Ի գիմաց և այլն

(Սփորագրեալ)

Կ . Գ . Կոստանդեան

Ս . Փափաղեանց

ԽՈՐԵՆԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԸՆ

Ազգային Աստուծնական խորհրդոյ կողմանէ այցելու թեան գալով տեսայ որ դպրոցին մէջ ամենեին գործադրուած չէ Աստուծնական խորհրդոյ կանոնադրութիւնը . Քրիստոնէականի , Պատմութեան , Աշխարհագրութեան դասատուութիւն ամենեին չկայ . օրագրութիւն , աշակերտաց ցանկ և վերջապէս ամէն բարեկարգութիւն գրեթէ կը սրակսին . վերջի աստիճան խեղճութեան մէջ կը գտնուի դպրոցը , և բարեկարգութեան մեծ կարօտութիւն ունի :

Այս տողերը սիրտս ցաւելով կը գրեմ և կը յուսամ որ ուրիշ անգամ Աստուծնական խորհրդոյ կողմէն այցելութեան եկող մը աւելի բարեկարգ սխալի գտնայ ձեր դպրոցը յօգուտ թաղիդ խեղճ և աղքատ և մատաղ մանկանց , որոց ասպագայ վիճակը գրեթէ ձեր շնորհիւ ներկայ դաստիարակութենէն կախումն ունի :

4 Դեկտ . 1864

Ի դիմաց և այլն

Խորենեան վարժարան

(Սփր .)

Ս . Սիւսյեւեան

Ք Ա Ր Ա Կ Ե Օ Մ Ր Ի Ի Ք

Առ մեծապատիւ հոգաբարձուս վարժարանաց միացեալ թաղից ի Քարակէօմրիւք և ի Սալմաթօմրուք .

Այսօր Աստուծնական խորհրդոյ կողմանէ այցելութեան գալով տեսայ որ բոլորովին բարեկարգութենէ զուրկ են կրկին դպրոցները Ասիեան և Թադէոսեան . Քրիստոնէականի , Պատմութեան , Աշխարհագրութեան և Թուաբանութեան դասատուութիւն ամենեւին չկայ . Աստուծնական խորհրդոյ կանոնադրութիւնը ամենեւին գործադրուած չէ : Աշակերտաց այս վիճակը շատ ցաւալի է :

Այս տողերը ցաւօք սրտի կը գրեմ. և կը յուսամ որ ուրիշ անգամ Աւսումնական խորհրդոյ կողմէ եղած այցելութիւն մը աւելի բարեկարգ պիտի գտնէ ձեր դպրոցները, յօգուտ թաղիդ խեղճ աղքատ և մատաղ մանկանց, որոնց ապագայ վիճակը գրեթէ ձեր շնորհիւ արուած ներկոյ դաստիարակութենէն կախումն ունի:

4 Դեկտ. 1864

Քարակէօմրիւք

Ի դիմաց և այլն

(Սիրազ.) Ս. Սիւյեղեան

Պ Ե Շ Ի Կ Թ Ա Շ

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Առաջին անգամ գիւղիս վարժարանին այցելութիւն ընելով, անոր արդի վիճակին վրայ պէտք եղած տեղեկութիւններն ստանալով, սովորական տեղեկագրի վրայ արձանագրեցինք, զանոնք Աւսումնական խորհրդոյ տանելու համար: Վարժարանին ընթացքը քննելով գոհ սրտիւ տեսանք որ Քարեկարգութեան կանոնադրութեան գործադրութեանը հոգ կը տարուի:

Աստի պարտք կը համարինք մեզ այս մասին շնորհակալութիւն մատուցանել վարժարանիս տեսչութիւնը վարող պատուարժան Թաղական խորհրդոյն, և անոր կողմանէ հոգաբարձութեան յատկացած և նոյն խորհրդոյ անգամ մեծայարգ կարապետ աղա Իւթիւճեանի, որ թաղիս մանկտին մարդկութեան կարևոր ուսմանց մէջ զարգացնելու փոյթ ունին միօրինակ բարեկարգութեան եղանակաւ: Միայն քանի մը դիտողութիւն կ'ընենք, յուսալով որ ուրիշ անգամ Աւսումնական խորհրդոյ կողմանէ այցելութիւն եղած միջոցին նոյները տեղի չեն ունենար: Արբազան Պատմութեան դասախօսութիւնը սկսուի. ուսմանց ընթացքը, որչափ կարելի է, հետզհետէ կանոնադրու-

Թեան սրամադրու թեանց պատշաճեցնելու ջանքը շարունակուի, իւրաքանչիւր դասատու իր օրական դասը օրագրու թեան տետրին մէջ արձանագրելով ըստ սրագրէ, ամսական քննութիւնները կարելի եղածին չափ կատարուին:

23 Յունիս 1865
Ս. Աստուածածնայ վարժարան
(Սորաֆրեալ)

Ի դիմաց և այլն

Գ. Գրասէրեան
Ս. Փափաղեանց

Մ Ի Զ Ա Գ Ի Ի Ղ

Վ Ա Ր Ժ Ա Ր Ս Ն Ս Ր Բ Ո Ց Թ Ա Ր Դ Մ Ա Ն Չ Ա Ց

Գիւղիս մանչ տղայոց վարժարանիս Ա. անգամ այցելութիւն ընելով, անոր արդի վիճակին վերաբերեալ տեղեկութիւնները ներկայ գտնուող վարժապետներէն քաղելով, սովորական տեղեկագրի վրայ արձանագրեցինք, զանոնք Աստուծոյնական խորհրդոյ տանելու համար:

Նկատեցինք որ վարժարանիս ուսումնական վիճակը մանաւանդ բարձրագոյն կարգերունը գոհացուցիչ է, և անոնց վրայ թէ հոգաբարձութեան և թէ դասատուաց ջանքը յայտնի կ'երևայ, սակայն ցաւ եղաւ մեզի, երբ նկատեցինք որ իւրաքանչիւր ուսման համար յատուկ կարգերու բաժանման մէջ անպատեհութիւն մը կայ, այսինքն հայկաբանութեան Ա. կարգէն եղող տղայ մը, թուաբանութեան մէջ Բ. կարգէն կը գրտնրվի և այլն. աս անպատեհութիւնը յուսով ենք որ վարժարանիս պատուարժան Հոգաբարձութիւնը կը վերցնէ, և մէկ կարգի աշակերտները ամէն ուսմանց համար դասընկեր կը կազմէ, գոնէ վերջին կարգերուն

աշակերտները, որ դժուարութեան տեղի ալ չունի :
 Օրագրութիւնը ժամանակ մը խափանուած ըլլալէ
 ետքը, նորէն սկսուեր է գործածուիլ : Այսք է նաև
 Վարեկարգութեան կանոնադրութեան 39⁷ յօդուա-
 ծոյն տրամադրութեանը համեմատ իւրաքանչիւր դասա-
 տու իր օրական դասը արձանագրէ օրագրութեան մէջ
 և ստորագրէ : Առաւօլարջի օրագրութիւնն ալ բաց ի
 աշակերտաց վարուց և բացակայութեան նիշերը պա-
 րունակելէ, այսք է պարունակէ նաև այն ամէն անց-
 քերը, որ տեղի կ'ունենան վարժարանին մէջ և որոնք
 հոգաբարձութեան ուշադրութիւնը կրնան գրաւել .
 նաև եկող կամ չեկող դասատուները, և այցելութեան
 եկող պաշտօնական անձինքը և այլն . տես Աանոնադ-
 րութեան 36 յօդուածը :

Աւրախ սրտիւ նկատեցինք որ վարժարանիս էն յե-
 տին կարգէն սկսեալ ազգային պատմութեան դասա-
 խօսութիւնը կ'աւանդուի . բայց մեծ ցաւ եղաւ մե-
 ղի, երբ Արբաղան պատմութեան դասախօսութիւնը
 զանց առնուիլը տեսանք, մանաւանդ երբ էն բարձ-
 րագոյն կարգին համար տեղեկութիւն առած ատեն-
 նիս իմացանք որ Ազգային և Արբաղան պատմութիւն
 բնաւ չեն կարդացած . ասիկա, ինչպէս կերևի, ժա-
 մանակին զանց առնուելուն արդիւնքն եղած է . և հի-
 մա որ էն յետին կարգին Ազգային պատմութիւն ա-
 ւանդուիլ սկսուած է, այս անպատեհութեան ա-
 ռաջքն առնուած կը համարուի : Բայց աղէկ կ'ըլլայ
 որ ուսմանց ընթացքը կանոնաւոր հիման մը վրայ
 դրուի . ուստի թէ այս ուսման ընթացքը թէև ու-
 ըրիչ բարեկարգութեան արժանի կէտերը աւելի որոշ
 հասկցնելու համար արժան դատեցինք Վարեկարգու-
 թեան կանոնադրութեանէն օրինակ մը թողուլ վարժա-
 րանիս մէջ . յուսալով որ անոր անթերի գործադրու-
 թեամբքը այս դիտողութիւններն ալ ուրիշ անգամի
 այցելութեան միջոցին ամենեւին տեղի չեն ունենար .
 և ասանկով թէ թաղիս պատուարժան Խորհրդոյն, և

Թէ Հոգաբարձութեան ջանքն աւ աշխատութիւնը
աւելի արդիւնաւոր կ'ըլլայ աւ կը պատահուի :

23 Յունիս 1865

Ի դիմաց և այլն
(Ստորագրեալ) Գ. Գրասէրեան
Ս. Փափաղեանց

Է Է Տ Ի Գ Ո Ւ Լ Է

Ս . Փ Բ Կ Չ Ի Վ Ե Ր Ժ Ա Ր Ա Ն

Սուսումնական խորհրդոյ կողմանէ առաջին անգամ
այցելութեան գալով, վարժարանիս արդի վիճակին
վրայ տեղեկութիւններն ստացանք ներկայ վարժապետ
ներէն : Այս տեղեկութիւնները 1864 դեկտեմբեր 26
թուականին խորհրդոյս շրջաբերականաւր ուղուած
էին, բայց պատասխան չընդունուեցաւ Ս. Փրկչի վա
նուց նախորդ Հոգաբարձութեանէն : Սուսումնական
խորհուրդը Ս. Փրկչի Վանուց նիւթական մատակա
րարութեան մասին կրած դժուարութեանց ցաւօր
սրտի նկատելով ստիպուած էր սպասելու, և Հոգա
բարձութեան մեղադիր չըլլալու : Այնպէս պարտա
ւորեցաւ սպասել, մինչև որ նորոգ կազմեալ Հոգա
բարձութիւնը պատահութիւն ունենայ նիւթականի
մասին դժուարութիւններէն ազատելով այս որքանոց ե
ղող վարժարանին ուսումնական վիճակին հոգ տանե
լու : 1865 մարտ 16 ին Սուսումնական խորհուրդը նո
րէն գիր մ'ուղղեց առ պատուարժան Հոգաբարձու
թիւնն, և պատասխանը մինչև ցայսօր չստանալով,
ստիպուեցաւ իր կողմանէ զմեզ յայցելութիւն վար
ժարանիս յուղարկել :

Աւստի տեղեկութեանց նայելով, վարժարանիս ու

սուսնական վիճակը դահայուցիչ չգտանք . իրաւ է որ
 Պ . Սիմոն Սէլէկեան Հայկաբանութեան մասին , և
 Պ . Նիկողոս Թաշճեան Նրաժշտութեան մասին անձ-
 նուիրաբար ծառայութիւն ընելով շաբթու մէջ մէյ-
 մէկ որ դաս տալու կուգան . սակայն ասոնք դարձեալ
 վարժարանս կանոնաւոր ընթացքի մը մէջ մտած ըլլա-
 լուն հաստատութիւն մը չեն : Սահմանադրութիւնը
 այս վանուցս մէջ վարժարանի մը գոյութիւնը կը հաս-
 տատէ . և այս շէնքն ալ վարժարանին անունը կրելով ,
 112 ի չափ որք և անտէրունչ հայ զաւակներ այսօր իր
 մէջ կը պարունակէ . բայց պէտք էր որ գոնէ Նախա-
 կրթական ուսմունքը կանոնաւոր ընթացքով մը աւան-
 դուէին հոս , Նղգին որք մանկուոյն գոնէ ուսմանց
 նախնական ճաշակ մը տալով անոնց ժամանակը յուժ-
 պէտս չվատնուէր : Այսօր հոս կը տեսնուի Հայերէ-
 նի Վաղղիերէնի պարապում , Թուաբանութեան՝ Աշ-
 խարհագրութեան ալ նոր սկզբնաւորութիւն , և բո-
 վանդակ 470 զուրուշ ծախք կ'ըլլայ դասատուի համար :
 Այցելուքս կը նկատենք որ եթէ այս ծախքը գոնէ առ-
 այժմ 1000 զուրուշի բարձրանայ և ուսմանց կարգէն
 ալ Վաղղիերէնը գաղբեցնելով , կամ անիկա միայն
 Հայերէնի մէջ յաջողակ աշակերտաց աւանդելի ընե-
 լով , Նղգային Սրբազան և Ննդհանուր աղգաց պատ-
 մութեանց դասախօսութիւն մը սահմանուի , և Թուա-
 բանութեան՝ որուն չորս գործողութեանց բարձումն
 են հասած տակաւին , և Աշխարհագրութեան՝ որն որ
 նոր սկսուած է , աւելի ուշադրութիւն մատուցանե-
 լով առաջ տարուի , այն ատեն վարժարանս բաւական
 գոհացուցիչ Նախակրթական վիճակ մը կրնայ ունե-
 նալ , և ասով այս որք և աղքատ մանկտին ալ զուրիչ
 չեն մնար մարդկութեան կարևոր ուսմունքներէն :
 Ասուսնական խորհուրդը իր կազմութեան առաջին օ-
 րէն (1863 դեկտեմբեր) իր Դ . նիստին մէջ արդէն այս
 վարժարանիս վրայ խորհրդածութիւն ըրած ատենը
 դիտած էր որ ինչպէս հոս պատասպարուողները անոր

և անտէրունչ ըլլալով, իրենց մանկութեամբը անանկ
 ալ իրենց կատարելութեամբը բոլորովին Ազգինը են,
 և եթէ ասոնք անխնամ թողուին, յետոյ Ազգին բե-
 ուեր կրնան ըլլալ. ուստի այս վարժարանիս վրայ մաս-
 նաւոր խնամք տանիլ առաջադրած էր, զայն նախնա-
 կան ուսմանց յատուկ վարժապետանոց մ'ընելու նպա-
 տակաւ. ուր ուսանողները յետոյ վարժապետու-
 թեան կոչում կրնան ունենալ. մանաւանդ հեռաւոր
 գաւառներու համար, ուր Պօլսեցիին խրկել կամ
 խրկելով գոհ ընել գրեթէ անկարելի եղած է: Այս
 ուսանողաց մէջ ժառանգաւոր ալ կրնայ պատրաս-
 տուիլ, եթէ սոյն կոչման յարմարութիւն ունեցող
 ըլլայ:

Սուսումնական խորհուրդը այս խորհրդածութիւն-
 ները իր կազմութեան օրէն ըրած ըլլալով, մեծ
 ցաւ կ'ըզգայ այժմ որ նիւթական դժուարութեանց
 տեղի տալով, մինչև ցարդ չկրցաւ մատչիլ ի բարեկար-
 գութիւն վարժարանիս: Սակայն վստահութեամբ կը
 յուսայ որ վանուցս պատուարժան Հոգաբարձութիւ-
 նը և խնամակալ աղքատասէր Տիկնայք սոյն վարժա-
 րանին գրից և վիճակին ամէն հանգամանաց նկատ-
 մամբ ասոր կարեւորութիւնը ղգալով, կը բարեհաճին
 վտրրիկ ուշադրութիւն մը մատուցանել սոյն Արքանո-
 ցին վրայ, և ԱԶԻ չափ աշակերտաց հազուստի և կե-
 րակուրի և պատասխարութեան համար ամէն պիտոյք
 հոգացած ատեն, անոնց ուսումնական պիտոյքն ալ
 անտես չեն առներ. նոր շէնքի մէջ աղէկ հազուստ
 հազնող և սննդարար կերակուր ուտող մանկտին պէտք
 չէ զրկել կարևոր ուսմունքներէ ալ, եթէ ոչ պարապ
 ժամանակի կորստեամբ Ազգին վրայ ծանրացած կ'ըլլան.
 մինչդեռ զանոնք կըթելալ և ուսման անյարմարներն
 ալ քանի մը ձեռագործ արուեստներու պարապեցնե-
 լով Ազգին օգտակար անձինք կրնան ըլլալ: Այլ ջապէս
 այս վարժարանը՝ որ երբեմն բարի համբաւ ունէր, և
 Ազգին ալ ըստ կարելւոյն օգտակար եղաւ, նոյնպէս և

աւելի կրնայ ըլլալ ասկէց ետքն ալ, երբ պատուարժան
 Հոգարարձու թիւնդ և խնամակալ բարեսէր Տիկնայք
 փոքրիկ ուշագրու թիւն մ'ալ մանկուոյն ուսումնական
 վիճակին ոյն է ապագային վրայ դարձնեն. և Աւսում
 նական խորհուրդը իր փափաքանացը և սրարտուցը հա-
 մեմատ պատրաստ պիտի դունուի դործակից ըլլալու :

11 Ապրիլ 1865

(Սփորագրեալ)

Ի դիմաց և այլն

Յ. Մանուկեան

Ս. Փափաքեան

Աղգային վարժարանները Աւսումնական խորհրդոյ
 այցելու թեան միջոցին խնդրած ըլլալով Տումարներու
 և Օրագրու թեանց կերպն և ձևը, խորհուրդս պատ-
 շած համարեց անոնց մէյմէկ պատճէնը հրատարա-
 կել, ուստի առանձին տետրով հրատարակուեցան
 հետեւեալները,

Տումար Աշակերտութեան .	Տե՛ս Բարեկարգ՝	Կանոն	Յօդ .	24
Տումար Ա Վիճակացոյց	"	"	"	59
Օրագիր Դասատուի	"	"	"	35
Օրագիր Կառավարչի	"	"	"	46
Ամսական Ա Վիճակացոյց թուղթ	"	"	"	60

Սասնաւոր օրագիր կառավարչի, զոր իր դիւրութեանը
 համար պիտի ունենայ :

ԴԻՏՈՂ ՈՒԹԻՒՆԵՐ Ի ԿԸՆՈՆԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ

Վարեկարգութեան կանոնադրութեան համար պայմանեալ միջոցը լրանալուն պէս, Խորհուրդս թէ ուրիշներէ՝ և թէ իր այցելութիւններովը ստացած դիտողութեանց համեմատ պատրաստեց հետեւեալ դիտողութիւնները իր ԽԵ. նիստին մէջ (16 փետրուար 1865). որպէս զի Վարեկարգութեան կանոնադրութեան հետ ներկայանան Նիդհանուր Ետղովոյ :

1. Վիպող-Թիւն. կանոնադրութիւն 6^ր յօդուածին մէջ ըսուած է թէ, « իսկ եթէ վարժարան մը երկրորդական կարգի ուսմանց ընթացքն ամբողջ կատարելու անձեռնհաս գտնուի, կը պարտաւորի նոյն ուսմանց կարգէն պատշաճ և կարելի համարածը իր մէջ մտցընել: Եւ անոնց կարգին անհրաժեշտ աւանդելի պիտի համարուին այն ուսմունքները, որոնց համառօտութիւնը Նախակրթական վարժարանի ուսմանց կարգին մէջ աւանդուած ըլլալով, ընդարձակը Ներկրորդական վարժարանի յատկացած է » :

Խորհուրդս Նիդային վարժարանաց սովորական ընթացքը դժուարափոփոխ նկատելով, պատշաճ դատեց այս թոյլտուութիւնը վերցնել, և ըստ այնմ յիշեալ 6^ր յօդուածը հետեւեալ կերպիւ կը տրամադրէ :

« Իսկ եթէ վարժարան մը երկրորդական կարգի ուսմանց ընթացքն ամբողջ կատարելու անձեռնհաս գտնուի, կը պարտաւորի

Ա. « Նախակրթական վարժարանի երրորդ տարւոյ ընթացքին սկիզբէն Վաղղիերէն և Տաճկերէն լեզուաց սկզբնաւորութիւն ընել, և շարունակել մինչև երրորդ և չորրորդ տարիներուն վերջը, որոշեալ նախնական ուսմանց հետ » :

Բ. « Նախակրթական վարժարանի ընթացքին տեղողութիւնը երկու տարի ևս աւելնալով այս է Ե և Զ^ր

տարի, անոնց մէջ յիշեալ երկու լեզուաց ուսումները պիտի շարունակուին, միանգամայն Ե՞ տարւոյն մէջ պիտի աւանդուին Վերականգնական կրթութիւնք, յաշխարհաբառէ ի գրաբառ. Աղգային պատմութիւն ընդարձակ, և Թուարանութիւն ընդարձակ ։

Պիսկ Զ՞ տարւոյն մէջ Վեղեցկախօսութիւն, Տրամարանութիւն համառօտ, Արկրաչափութիւն համառօտ, Վնագիտութիւն համառօտ, Չեազրութիւն ։
 « Այս ընթացքը Ասիական վարժարանի ուսմանց նման անհրաժեշտ չէ ։

2°. Վիպիւն-Բիւն. Անտնադրութեան 23^ր յօդուածին մէջ ըսուած է թէ՛ « վարժարան ընդունուելու աշակերտը եօթն տարեկան հասակէն վար պէտք չէ ըլլալ ։

Այս մասը շատերու խորհրդածութեան սուարկայ եղաւ՝ թէ եօթն տարեկան աղայ մը արդէն մեծցած կը համարուի, և թէ ի՞նչպէս մէկ տարւոյ մէջ կարելի պիտի ըլլայ ընթերցանութիւն, գիր սովորիլ։ Վայց թէ որ ուշի ուշով նկատուէր Անտնադրութեան ուսանելեաց ընթացքը, գիւրաւ կը հասկցուէր Աւս. Խորհրդոյ այս մասին ըրած իրաւացի որոշումը. վասն զի Ասիական վարժարան մը երկու սրահի բաժնուած ըլլալով, առաջին սրահը ընդունուելու աշակերտ մը մտնելուն պէս ընթերցանութեան պիտի սկսի, ըստ 7 և 8 յօդուածոց Անտնադրութեան. ըսել է որ այնպիսի աշակերտը արդէն գիր ձանձնալու և հեգեղութիւնը ստացած պիտի գայ ի վարժարան։ Այլ այս մտքով է որ գիր ձանձնալ ու հեգեղ սահմանուած չըկայ Անտնադրութեան մէջ։ Վասն զի այդ կերպ վարժութիւնները թաղ թաղ մասնաւոր մարդոցմէ բացուած Վնտեւարաններու մէջ կը արուին, ուր 4, 5, 6 տարեկան կամ աւելի փոքր աղայք կ'երթան յաշակերտութիւն, մանաւանդ թէ ճիշդ խօսելով՝ յընտելացումն կրթութեան կամ ի պատասպարութիւն։ Այլ որովհետեւ այս Վնտեւարանները աղգային չեն համար-

ուիր, ուստի ազգային կանոնադրութեան մէջ ալ չը յիշատակուեցան :

Սակայն խորհուրդս ազգային վարժարանաց այցելութիւն ըրած ատենը՝ տեսնելով որ մինչև անգամ 2 1/2 3 տարեկան տղեկներ աշակերտութեան ընդունուած էին, և պատճառն ալ նոյն թաղին մէջ Նստելարանաց սակաւութիւնը կամ բնաւ չգտնուիլն է, որոշեց որ թաղ. խորհրդոյ կողմանէ թաղին մէջ յարմարագոյն տեղ մը՝ կամ ի հարկին վարժարանին մէջ զոտ սենեակ մը Նստելարանի յատկանայ :

Եւ այսպէս ըլլալով՝ հարկ կ'ըլլայ այժմ որ կանոնադրութեան մէջ ալ ազգային Նստելարանաց պէտքը բացատրուի. և թէ 7 տարեկանէն վար եղող աշակերտները հոն ընդունուելով, անոնց գիր ճանչնալու և հեգելու վարժութիւնը ինչպէս մատակարարել պատշաճ է, նշանակուի մի ըստ միտքէ :

3.՝ Իրողութիւն. Թէպէտ իւրաքանչիւր վարժարանի Հոգաբարձութիւն իրեն փոխանորդ Տեսուչ մը պիտի ունենայ վարժարանին մէջ, ըստ 22^ր յօդուածոյ կանոնադրութեան, և Սուսումնական խորհուրդն ալ իր կողմանէ այցելութիւն ընելը պիտի շարունակէ. բայց այսու ամենայնիւ հսկողութեան պարտաւորութիւնը ճիշդ կերպով կատարելու ձեռնհաս չըլլալը փորձիւ հասկցուելով, կարևոր դատուեցաւ հաստատել Ներհանուր փետուճը, որ Սուսումնական խորհրդոյ կողմանէ յատուկ պաշտօն ունենայ Վայրաքաղաքիս բոլոր Ազգային վարժարանաց անխափան այցելութիւն ընել, օրը գոնէ երկու վարժարան չըջելով, անոնց ուսման և բարեկարգութեան ընթացքը դիտէ, և տեսած հանգամանքը տեղեկագիր ընելով շաբթէ շաբաթ Սուսումնական խորհրդոյ նիստ ըրած օրը անձամբ գայ հաղորդէ :

Ներհանուր Տեսուչը ըստ այսմ տրամադրութեան պէտք է հաստատուի,

Ա. Սուսումնական խորհուրդը պիտի ընտրէ ընդ-

հանուր Տեսուչը և Վաղարշական Դպրոցը պիտի հաստատուի :

Բ. Միգհանուր Տեսուչը ըլլալու անձը պէտք է որ անձնական արժանեաց տէր, Հայկաբանութեան և կարևոր ուսմանց հմուտ և լեզուագէտ մէկն ըլլայ :

Գ. Վայելուչ ամսական մը պէտք է յատկանալ Միգհանուր Տեսուչ եղողին, այն ալ կամ կեդրոնական սրնատու կէն սահմանելով, և կամ իւրաքանչիւր Վաղարշական Խորհրդոց սնտու կէն հանգանակելով :

Դ. Միգհանուր Տեսուչը պարտաւոր է միշտ Աւսումնական Խորհրդոյ հետ յարաբերութիւն ունենալ, և միայն անոր պատասխանատու ճանչնայ գինքը ըստ ամենայն հանգամանաց :

Ե. Քանի որ ընդհանուր տեսուչ եղող անձը իր պաշտօնին մէջ թերութիւն մը կամ իր պարտաւորութեանը հակառակ գործ մը կամ իր արժանապատուութեան անվայել վարմունք մը չցուցնէ, և կամ իրաւացի ամբաստանութեան մը ներքե չիյնայ, պիտի չհանուի պաշտօնէն. բայց եթէ աննահանջելի պատճառով ինքնին հրաժարական տայ Աւսումնական Խորհրդոյն :

Վ. յս վերջին յօդուածոյս գործադրութիւնը այնչափ կարևոր կը դատի Խորհուրդս, որչափ հարկաւոր կը տեսնէ վարժարանաց թէ ըստ ուսման և թէ ըստ բարեկարգութեան մասին կանոնադրութեան համաձայն ընթացք ունենալը :

4. Վերջինս. կանոնադրութեան 57^{րդ} յօդուածոյն մէջ ըսուած է որ դասատուները ամէն ամսոյ գրուի իր տուած ամսական դասերուն վրայ քննութիւն ընեն : Վ. յս մասին վրայ փորձիւ նկատուեցաւ որ ամսոյ յամիս քննութիւն ընելը մեծ դժուարութիւն կը պատճառէ, ուստի այս յօդուածին զօրութիւնը եռամսեայ քննութեան շրջելը աւելի պատշաճ դատուած է Խորհրդոյս :

Վ. յս դիտողութիւնները Վաղարշական Դպրոցոյ ուս-

չադրու թեանը յանձնուեցան . միանգամայն խնդրուե-
ցաւ որ երբ Վարեկարգութեան կանոնադրութիւնը
ներկայ դիտողութիւններով մէկտեղ Նղգային Նդհա-
նուր Դողովոյ ատենին ներկայանալով, Յանձնաժողո-
վոյ մը քննութեանը յանձնուի, այն ատեն Քաղաքական
Դողովն ալ ի դիմաց Ասումնական Խորհրդոյ առաջար-
կէ, որ գոնէ Խորհրդոյս դիւանը ներկայ գտնուի ըլլա-
լիք քննութեանց . որպէս զի սահմանուած կարգերուն
և կանոններուն վրայ պէտք եղած բացատրութիւնը
տայ, և ունեցած նկատմունքները և սրտածառները
յայտնէ մանրամասնաբար :

Հոս հարկ կը համարինք յիշել որ Խորհուրդս ընդհա-
նուր Տեսչին խնդրոյն նկատմամբ Քաղաքական Դողովոյ
կողմանէ Ս. Պատրիարք Հօր 1224-211 համար նամակ
մ'ըստացած է, որով Քաղաքական Դողովը օրինաւոր
գտնելով Ասումնական Խորհրդոյ այս առաջարկութիւ-
նը, արտօնութիւն տուած էր ընտրելու թեան պայման-
ներն ունեցող անձ մը (Նդհանուր Տեսչ-ը անուանելու :
Ասումնական Խորհուրդը բաւական ատեն այս անձին
ընտրութեան վրայ խորհրդածեւէն վերջը, գտաւ ըստ
ամենայն հանգամանաց այս պաշտօնին արժանաւոր և
յարմար մէկը Նղարէկեան Սարկոս աղան, որ գարոցա-
կան կարգերու հմուտ և փորձառու, և գիտնական ու
լեզուագէտ անձ մ'է . և ծանոց Քաղաքական Դողովոյ
ի 23 մարտի 1865 :

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՔ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

1. ԽՆԴԻՐ ՄԻԱՑՄԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻՍ

Կ. Պօլսոյ վարժարանները որոնց վիճակը ըստ արդեանց Նախակրթական աստիճանի մէջ է այսօր, եթէ իրապէս պարզ Նախակրթական ըլլային, թերևս ամէն մէկին արդէ մեծագուճար ծախուց տեղի չէր մնար. Քայց անկէ աւելի յառաջ անցած երևնալու ապակարգ բաղձանքով մը՝ Արկրորդական կարգի իսառնուրդ մի են. Գաղղիերէն և Տաճկերէն լեզուները և Հայ գրականութեան և Քանակագիտութեան աւելի ընդարձակ մասերը կը պարունակեն, կամ կը ջանան պարունակել գրեթէ բոլոր վարժարանք:

Իայց այս բաղձանաց մէջ երկու դժուարութիւնք կ'երևին. մէկը նիւթականի անբաւականութիւն. թաղերուն գրեթէ ամէնն ալ յայսմ մասին այսօր բարւոք վիճակի մէջ չեն: Այլ թէ կան մէկ երկու թաղ որ այսօր իրենց վարժարանին դասատուաց ամուսականները ըստ կարելոյն կը վճարեն, և ուրիշ պիտոյից ծախքն ալ կը հայթայթեն առանց պարտք դիղելու, անոնք ալ չէթէ հաստատուն եկամուտներու հասոյթով, այլ տղայոց ամսաթոշակներու կամ բարեսէր անձանց նուէրներու շնորհիւն է, որ մշտատե բան մը չէ երբէք. և ասոր համար շատ անգամ վարժարանի մը բարեկարգութիւնը լսուելուն հետ, ետեւէն խանդարման լուրն ալ կ'առնուի. վասն զի 1000 ղուրուշ անհաստատ եկամուտով սկսուած բարեկարգութիւնը՝ եկամուտը զեղջում գտնելուն պէս կը խանդարի. և այս պատճառաւ արդէն եղած ծախքն ալ կը փճանայ:

Երկրորդ դժուարութիւնն է լեզուագիտութեան և ուսմանց օրինաւոր դասասուտի պահասութիւն կամ խիստ հազուագիւտ ըլլալը, և այս պարագայն առաւել ևս աղէտալի է: Երբ մտածենք որ Վաղղիերէնի հազիւ բառական թարգմանութեան և քանի մը տող գրելու քիչ մը վարժութիւն ունեցողը նոյն լեզուին ուսմանը դասախօս կը կանգնի, այս տեսակ դասախօսի մը ոտքը ուսանող դասառուին ալ վիճակը դիւրին է մակարեւել: Սակայն ինչ օգուտ, ամիսները կը գլորին, ամսականք կը դիզուին, քաշուած աշխատութիւնը ասպարդիւն մանաւանդ թէ ձանձրացուցիչ կ'ըլլայ:

Աստի խորհուրդս այս մասին դարման մ'ընելու համար Մայրաքաղաքիս վարժարանաց միացման խնդիրը առաջարկեց Վաղաքական Եղծովոյ, և միացնելու կարելի համարուած վարժարանները հետեւեալ կերպիւն անօրինել պատշաճ դատեց.

Ա. ԻՒՍԿԻՒՏԱՐ. Իճափյէ՝ Աելափյէ և Լէնի Տահալէ թաղերը միացնել, առաջինը և վերջինը պարզ Նախակրթական վիճակի մէջ թողուլ. երկրորդը՝ որ երկու թաղին մէջ տեղն է՝ Նախակրթական ընթացքէն զատ Երկրորդական կարգէն՝ խառն ընթացքի համար սահմանուած ուսմունքները ամբողջ պարունակէ. (տես Տեղեկագրիս երես 50) որպէս զի Իճափյէ և Լէնի Մահալէ թաղերէն՝ նախակրթական ուսմունքը աւարտող տղայք՝ թէ որ երկրորդական ուսմանց վաւիաքին, Աելամիյէյի վարժարանը երթան պարասլին:

Բ. ԱՄՄԱԹԻԱ. Սուրբ Գեորգ և Նարեգ-Բուրճ և Լէնի Մահալէ թաղերը միացնելով վերջին երկուքը պարզապէս Նախակրթական, և առաջինը Նախակրթական և Երկրորդական խառն կարգի վիճակելու է:

Գ. ԳՈՒՄԳԱՓՈՒ. Մայր էլէլէյի, Լէնի Գափու, Կեփի Բալայ և Գոմգափույի շուրս. այս չորս թաղերէն վերջին երեքը պարզ Նախակրթական, և առաջինը Նախակրթական և Երկրորդական խառն ընթացքով յարմարել:

Գ. Պալատ, Քարակեօճիկ և Սալմախօճրոյ միացնել և ասոնցմէ որք որ պատշաճ թուի, զայն միայն Նախակրթական և Արկրորդական խառն ընթացքի կարգադրել, միւսները պարզ Նախակրթական թողուլ: Ասոնց կրնայ կցուիլ և Գանլը քիլիսէ թաղին և Թօփքափուի վարժարանները, որոնք պարզ Նախակրթական կարգ բռնելու յարմար են:

Ե. Սիլփի-շ և Պեշիկշաշ միացնել, երկուքին մէկը պարզ Նախակրթական և միւսը Նախակրթական և Արկրորդական խառն վիճակի վերածել:

Զ. Խասգի-շ առանձին թաղ ըլլալով պէտք է որ Նախակրթական և Արկրորդական խառն ընթացք ունենայ, և Նյուսպի երկու թաղը՝ որոնք պարզ Նախակրթական վիճակ պէտք է ունենան, կրնան իրենց ուսումնատեանց տղայքը Խասգի-շ ղրկելով, հոն տեղի վարժարանը Արկրորդական ուսմանց պարապել տալ:

Է. Գատը գիւղ, Գանտիլլի, Պէյքօղ, Նոր գիւղ, Պոյաճը գիւղ, Հիսար և Գուրու չէչմէ. ասոնց մէջ ալ եթէ միայն պարզ Նախակրթական վիճակի վարժարան մը ըլլայ ըստ ամենայն հանգամանաց Կանոնադրութիւն բարեկարգեալ՝ բաւական է. և ասոնք Արկրորդական ուսմանց համար իրարու միացնելու ոչ յարմարութիւն ունին և ոչ ալ կարևորութիւն կայ, վասն զի փափաքողը կրնայ Ղալաթիոյ վարժարանը գիմել:

Ղալաթիոյ և Բերայի վարժարանաց վրայ քիչ մը ետքը պիտի խօսինք:

Այս առաջարկութեամբ Աւսումնական Խորհուրդը չէ թէ Թաղական Վարչութիւնները միացնել կ'ուզէ, այլ վարժարանաց Հոգաբարձութիւնները. և այս կերպով ծախուց մասին բաւական չափաւորութիւններ կրնան մտնել:

Միացած վարժարաններուն Թաղական Խորհուրդները իրենց կողմանէ երկերկու անձինք Հոգաբարձու ընտրելով, այս ամէնքը մէկ Հոգաբարձութիւն մը կը կազմեն, մէկ սիրտ և մէկ հոգի իրենց հսկողութեանը

յանձնուած վարժարանաց վրայ միահամուռ կ'աշխատին . ասանկով թաղերը իրենց մէջ իրար չքաշելու կամ մէկ մէկէ վար չմնալու ասպակարգ բաղձանք մը չեն ունենար . որոնցմէ ընդհանրապէս կը հետեւի չափազանց ծախք և ասորդիւն աշխատութիւն :

Նախակրթական և Նրկրորդական խառն ընթացք ունեցող վարժարանին նիւթապէս օգնութիւն ալ կրնան մատուցանել միւս վարժարանները , որ պարզ Նախակրթական վիճակի վերածուած են , եթէ ասոնց չափաւորուած ծախքէն բաժին մը միւսին նպաստ հանուի : Վերջապէս խորհուրդս կը յուսայ որ այս կերպով նիւթական վիճակի դժուարութենէ կ'ազատին թաղական վարժարանք . և ուսումնական մասին ալ գէթ առ այժմ գտնուած յաջողակ վարժապետներէ զուրկ չեն մնար :

2. ԱՆՐԺԱՄԱՆ ԴԱԼԱԹԻՈՅ

Ուսումնական խորհուրդն իր կազմութեան առաջին օրէն իրեն նպատակ դրած էր Պօլսոյ վարժարանաց վրայ հսկելու պաշտօնին հետ՝ գաւառաց վարժարանները չմոռնալ . և եթէ կարելի է՝ զանոնք աւելի խնամարկել և զարգացնել :

Ասանկ նպատակ մը Ազգային դաստիարակութեան տարտամ քայլափոխներու վիճակին մէջ ինչպէս կարելի էր յառաջ վարել և գործադրել : Արբ պիտոյքները բաղմաթիւ և միջոցները սակաւ են , Ուսումնական խորհուրդն ուրիշ բան չէր կրնար ընել , բայց եթէ ասանկ դժուարին պարագայից մէջ կարելի և օգտակար միջոցի մը գիտնել , և նախապատրաստութիւն մ'ընել , անոր արդիւնաւորութիւնը ժամանակին յանձնելով :

Ուստի Ուսումնական խորհուրդը երբ տակաւին նախապատրաստութեանց և խորհրդածութեան կը պարապէր , Ղալաթիոյ և Նէտիգուլէի Ս. Փրկչի վարժարանաց վրայ մասնաւոր խորհրդածութիւններ ունեցաւ : Առաջինը ցերեկային ըլլալով , իր տեղւոյն դրից և այլ

հանգամանաց նկատմամբ պանդուխտ մանկուոյն յարմար վարժարան մ'է, որ արդէն իսկ այնպէս է: Արկրորդը գիշերային ալ ըլլալով, և մանաւանդ Ազգին որք և անտէրունչ մանկանց սեպհական, աւելի յարմարութիւն ունի Ազգին պիտանի ծառայութիւն մատուցանելու, և այս ծառայութիւնը գաւառներու մէջ ամէն կողմ տարածելու:

Արկրորդին համար Աւսումնական Խորհուրդը նոյն միջոցին չէր կրնար առաջարկութիւն մ'ընել, երբ կը նկատէր և կը լսէր Հիւանդանոցի նիւթական մասին կըրած դժուարութիւնները: Իսկ առաջինին համար այս դժուարութենէն գոնէ ըստ բաւականին ազատ ենթադրելով, կը խորհէր որ գործի սկսելէն անմիջապէս վերջը պարտուպատշաճ տեղեկադրով մը խնդիրը ներկայացնէ Քաղաքական Դոզովոյ:

Ի այց ուրչափ մեծ եղաւ Խորհուրդոյս ուրախութիւնը երբ նոյն իսկ Քաղաքական Դոզովոյ կողմանէ 561-66 համար նամակաւ Ալաթիոյ վարժարանը գաւառական վարժարան ընելու և անոր յատակագիծը պատրաստելու առաջարկութիւնը ընդունեց. ասիկա յայտնապէս ցուցուց որ Ազգային դաստիարակութիւնը մանաւանդ հեռաւոր գաւառներու մէջ ծաւալելու և յառաջ տանելու էական պայմաններուն մէջ Քաղաքական Դոզովոյ ալ Խորհուրդոյս համամիտ է, և հետեւաբար անկէ պարտու պատշաճ օժանդակութիւնը պիտի վայելէ Խորհուրդը:

Այս յուսով և եռանդով Խորհուրդոյս յատակագիծը պատրաստեց իր Լ. Նիստին մէջ, և խրկեց Քաղաքական Դոզովոյ:

Յատակագիծին մէջ վարժարանին արդի նիւթական շէնքը քիչ մը ընդարձակելու կէտ մը կար: Չէր կրնար Աւսումնական Խորհուրդը նախատեսել թէ այս կէտը բոլոր խնդիրը պիտի դժուարացնէ, և թէ ասանկ առաջարկութեամբ մը մեծ սխալ մը գործած պիտի ըլլար. ըստ որում այդ մասին բաւական էր որ Ազգային Այր-

չութիւնը որոշում մը կամ հրաման մը հաղորդէր Վալաթիոյ Թաղական Խորհրդոյ :

Խորհուրդս Քաղաքական Ժողովէն պատասխան ըստացաւ 856-113 համար նամակաւ , թէ Վալաթիոյ վարժարանին շինութեան խնդիրը նիւթական կէտ մը ըլլալուն Տնտեսական Խորհրդոյ գիտողութեանը յանձնուեր է :

Խորհուրդս դարձեալ՝ ԼԲ. նիստին մէջ որոշուածին համեմատ խնդիր ըրաւ Քաղաքական Ժողովոյ որ Տնտեսական Խորհուրդը որոշում մը չըրած , նախապէս իրեն հետ Խորհրդակցելու հրաւիրուի Քաղաքական Ժողովոյ կողմանէ :

Երբ տեսնուեցաւ որ այս խնդրոյն պատասխանը ուշացաւ և ոչ Քաղաքական Ժողովէն և ոչ Տնտեսական Խորհրդէն լուր մը չելաւ , որոշեց ԼԲ. նիստին մէջ դարձեալ Թախանձալից գիր մ'ուղղել առ Քաղաքական Ժողովն , և խրկեց :

Յաջորդ նիստին Քաղաքական Ժողովոյ 964-141 համար նամակը կարդացուեցաւ , որով կը ծանուցուեր թէ Վալաթիոյ վարժարանին շինութեան խնդրոյն նըկատմամբ կրկին ազդարարութիւն եղած է Տնտեսական Խորհրդոյ . և թէ երկու Խորհուրդները մէկտեղելով այս մասին պէտք եղած տեղեկագիրը առ Քաղաքական Ժողովը հասցնելու փոյթ տարուի :

1864 Հոկտեմբեր 13 ամսաթուով գիր մ'ըստացաւ Խորհուրդս Տնտեսական Խորհրդէն , որով Աւսումնական Խորհրդոյ կողմանէ երկու անձ ի Խորհրդակցութիւն կը հրաւիրուէր : Ս. Սիքայէլեան և Ս. Փափագեանց հրաւիրանաց համեմատ որոշեալ օրը , հոկտեմբեր 20 , գացին ի Պատրիարքարան Տնտեսական Խորհրդարանը . և հոն մարդ չգտնելով , հետեւեալ նամակը գրեր են առ Ատենապետն Տնտեսական Խորհրդոյ :

Մեծապատիւ Ատենապետ

« Պատուարժան Խորհրդոյդ կողմանէ եղած հրաւերին համեմատ՝ Աւսումնական Խորհրդոյ կողմանէ ստու-

բազրեալքս եկանք այսօր Տնտեսական Խորհրդարանը
 ժամը 7 3/4 ին . և հոն Պ . գրագրէն տեղեկացանք որ
 Պէկեան Թաղէոս աղան փոխանորդաբար մինչև ժամ
 7 սպասեր է , և յետոյ պատուիրելով յիշեալ գրագրին
 որ մեր գալուն՝ ծանուցանէ մեզ յառաջիկայ ուրբաթ
 օրը վերստին ի Տնտեսական Խորհրդարան գալու պէտքը ,
 մեկնել է ։

«Վկատելով որ , ըստ որում Տնտեսական և Ուսում
 նական Խորհրդոց իրարու հետ ընելիք բանակցութիւնը
 Վալաթիոյ վարժարանին ընդարձակելու խնդրոյն վրայ
 պիտի ըլլայ , և այս բանակցութիւնն ալ արդիւնք չպիտի
 կրնայ ունենալ , մինչև նոյն իսկ շէնքին վրայ գտնուե-
 լով քննութիւն չըլլայ , և ի հարկին Վալաթիոյ Թաղա-
 կան Խորհրդոյ հետ ալ խորհրդակցելով , հարկ եղած
 Տեղեկագիրը կարելի պիտի ըլլայ պատրաստել . աւելի
 պատշաճ համարեցինք խնդրել պատուարժան Խորհրդէդ ,
 որ ձեր կողմանէ երկու անձինք երեսփոխանաբար յա-
 ռաջիկայ երեքշաբթի ի ժամ 5-6 Վալաթիոյ Խորհրդա-
 րանը հրամայելու բարեհաճին . ուր Ուսումնական
 Խորհուրդը պատրաստ պիտի գտնուի զանոնք ընդունե-
 լու , և անոնց հետ խորհրդակցելու ։

Մնամք յարգանքօք

20 Հոկտ . 1864

Ի Դիմաց Ուս . Խորհրդոյ

Ի Պատրիարքարանի (Սփրազրէալ) Ս . Սիւսէլեան

Հայոց

Ս . Փափաղեանց

Այս հրաւերին համեմատ Տնտեսական Խորհրդոյ
 կողմանէ՝ նոյն Խորհրդոյ անդամ Յովակիմեան Յովհան-
 նէս աղան ներկայացաւ Խորհրդոյս որոշեալ օրը . և ի
 միասին Վալաթիոյ վարժարանին այցելութիւն ընելով
 մանրամասն հետազօտութեամբ քննելով տեսնուեցաւ
 որ շէնքին ընդարձակութիւնը անհրաժեշտ պէտք է . և
 ասիկա ալ աւելի թեթեւ ծախքով մը գոցելու համար
 սրահի մը շինութիւնը բաւական է , որ կրնայ 18-20

հաղար զուրուշով աւարտիլ : Յովհաննէս աղան յետոյ յարեց թէ թէպէտ Վալաթիոյ վարժարանը իբրև Աեդրոնական Վաւառական վարժարան՝ ընդարձակելու համար պէտք է որ Աեդրոնական Մատուկէն նպաստ ընդունի բայց Աեդրոնական Մատուկը այս օգնութիւնն ընել չը կրնար : Խորհուրդս պատասխանեց թէ Վալաթիոյ վարժարանը Աեդրոնական Մատուկէն ակնկալու թեան պէտք մը չունի . և ոչ ալ Թաղական Մատուկը այդչափ ծախքն ընելու դժուարութիւն մ'ունի :

Խորհրդածութիւններէ վերջը շուտ մը Տեղեկագիր պատրաստուելով Խորհուրդս կնքեց , և Յովակիմեան Յովհաննէս աղան ալ զայն ստորագրեց իբրև անդամ Տնտեսական Խորհրդոյ , և խրկուեցաւ առ Քաղաքական Ժողովն :

Ասոր պատասխանը ուշանալով , Խորհուրդս դարձեալ գիր գրեց առ Քաղաքական Ժողովն , խնդրելով որ այս կարևոր խնդրոյն վախճան մը տայ :

Ասոր ալ պատասխանը ուշանալով , դարձեալ գիր խրկուեցաւ առ Քաղաքական Ժողովն , միանգամայն առ Տնտեսական Խորհուրդն :

Վերջապէս Սուսումնական Խորհուրդը մեծ ցաւով սրտի տեսնելով այս խնդրոյն յապաղումը , և նիւթական շէնքի խնդրովը այսքան պարապ ժամանակ կորսուիլը . փութաց իւր Նիստին մէջ Վալաթիոյ վարժարանին բարոյական շէնքը շուշացնել , և զանազան գաւառներէ տղայ բերելու որոշումը , որ Լ. Նիստին մէջ եղած է , դորձագրել : Սուստի գաւառներուն վրայ մասնաւոր հետազոտութեամբ նկատելով , և անոնց կարօտութեանը ու բազմամարդութեանը և կարողութեան համեմատ հետևեալ կերպիւ իւրաքանչիւրէն ուղուելու աշակերտաց թիւը՝ որոշեց .

2	Մարդու ան, Ամասիա	1	Դերջան
3	Շապին Քարահիսար	1	Ուրֆա
3	Թոքաթ	1	Շնքուշ
3	Ալվաղ	1	Տիվրիկ
3	Խարբերդ, Չմշկեղեկ	3	Կեսարիա
1	Քուլէ վանք	3	Գաղատիա
2	Արաբկեր	2	Ատանա
2	Այն	1	Մարաշ
1	Քաբերդ	1	Օէյթուն
3	Կարին	1	Հաճըն
1	Չարսանձախ	1	Տէրէնտէ
2	Քալու	2	Անթապ
1	Հասան քալէ	2	Եօղլատ
1	Կարս	1	Պալքքէսէր
3	Վան	1	Վառնա
2	Սուշ	1	Քէօթահեա
1	Քաղէշ	1	Մալաթիա
2	Տիգրանակերտ	2	Պաղտատ
2	Երզնկա		

Արոշուեցաւ այս ցանկին համեմատ խնդրել որ առ իւրաքանչիւր Առաջնորդս և թաղական խորհուրդս շքաբերական գիր ուղղուի Ս. Պատրիարք Հօր և Քաղաքական Եղովցի կողմանէ, որպէս զի իւրաքանչիւր տեղէ ուղուած տղաքները փութով խրկուին, և ազգային դաստիարակութիւնը գաւառներուն մէջ բնիկ երկրացի տղայոց միջոցաւ ծաւալելու և հանրացնելու պէտքը և գործը առանց յասպաղման ժամանակի տեսնուի և կարգադրուի

Արոշուեցաւ նաև որ խրկուելիք շքաբերականաց մէջ ծանուցուի

Թէ Մալաթիոյ վարժարանը Գաւառական Կեդրոնական վարժարան եղած ըլլալով, իւրաքանչիւր առաջնորդական վիճակներէ 1-2-3 թուով տղայք կ'ուղուին,

Թէ այս տղաքները պէտք են առաջուց ըստ բաւականին ուսեսալ ըլլան, որչափ որ նոյն գաւառին մէջ

հնարաւոր է , և 13 է մինչև 15 տարեկան , հոգ չէ թէ
առաջնորդանիստ քաղաքէն կամ գիւղէն ըլլան , միայն
թէ արժանաւորը գտնուի ,

Թէ ընտրուած տղայն աղքատ ընտանեաց վերաբե-
րի , և անոր փութաջանութիւնը և սրամտութիւնը
ստուգելէ զատ , նաև յետ ուսանելոյ և վերադարձին
ի հայրենիս իւր անպատճառ պարտաւոր ըլլայ դաս-
տիարակութեան պաշտօնը չափաւոր ամսականով մը
վարելու . այս կերպով պիտի ազատուին վարժապետ
փնտռելու հոգէ , և յարմար մէկը չգտնելու կամ գը-
տածնին գոհացնել չկրնալու մտատանջութիւններէ ,

Թէ ընտրուած տղաքը հոս Պօլիս նոյն երկրէն գըտ-
նուող ձեռնհաս հայրենակցաց նիւթական խնամոց
յանձնուին . և եթէ ձրի խնամելու յանձն առնող բա-
րերար չգտնուի ալ , հոն դաւառին մէջ կամ ազգային
սնտուկէ կամ մասնաւոր հանգանակութեամբ կամ որ-
և իցէ կերպիւ հոգ տարուի ամսական մը հայթայթե-
լու , և հոս իրենց հաւնած և ընտրած անձին յանձնե-
լով , անոր խրկուի ամսական վարձքը , և ան խնամե-
տղան ,

Թէ ծանուցուի յատկապէս որ Ազգային Աեդրոնա-
կան Վարչութիւնը մասնաւոր խնամք և հոգ պիտի
տանի նոյն տղայոց վրայ . բարոյապէս ըստ ամենայնի
պիտի պաշտպանէ և խնամարկէ զանոնք , և ուսումնա-
կան մասին ալ Աւսումնական Խորհուրդը մեծ հոգ պի-
տի տանի որ ժամանակին ուսմանց պայմանեալ ըն-
թացքը աւարտեն և յաջողակութեամբ դառնան իրենց
Հայրենիքը :

Այս պայմաններուն մէջ թէպէտ և յայտնի կ'երե-
ւայ նիւթական մասին անկարողութիւն մը և պատաս-
խանատուութենէ փախուստ մը . բայց գոնէ հիմակու
հիմա առանկ ըլլալը ի հարկէ է . եթէ Ազգը նիւթական
մասին արդի դժուար կոչութենէն աղտաի , և Աեդ-
րոնական սնտուկն ալ կորող ըլլայ դաւառաբնակ ազ-

գային մանկաւոյն օգնու թիւն մը մատուցանել, ան ա-
տեն Աեգրանական Աարչու թիւնը աւելի մեծ երախ-
տիք մ'ըրած կ'ըլլայ անոնց : Բայց առ այժմ գոնէ բա-
րոյական պաշտպանութիւն մը, խնամք մը, անոնց ու-
սու մնական վիճակին վրայ մասնաւոր հոգատարութիւն
մը բաւական կ'ըլլան անոնց յառաջադիմութեանը, և
օր մը իրենց հայրենեաց մէջ օգտակար ծառայու-
թեանց կոչում ունենալու :

Ի վերայ այս ամենայնի ջեմք մտնար առանց շը-
նորհակալութեան յիշելու հոս թէ արդէն Ապրիլիոյ
վարժարանին վրայ տեղւոյն Վատուարժան Թաղական
Խորհուրդը մասնաւոր խնամք ունի, աշակերտաց մեծ
մասը գաւառաբնակ մանկտին կը կազմէ. և անոնց կա-
րեորագոյն ուսման նքները կը մատակարարուին. ուս-
մանց ընթացքը լրացնող բաւական աշակերտներ հա-
սած, և անոնցմէ գրտերը զանազան գաւառներու մէջ
և նոյն իսկ Վոլսոյ մէջ վարժապետութեան պաշտօն կը
վարեն : Եւ թէպէտ ատեն մը քիչ մը նիւթական մասի
դժուարութիւն մը Թաղական Խորհրդոյն մտաւտան-
ջութիւն տալով, վարժարանին ծախքը իջեցնել խոր-
հեցաւ. բայց ուրիշ միջոցներով և մանաւանդ վայրկե-
նական դժուարութեանց շուտով բարձմամբը՝ այդ
խորհուրդը չգործադրուելով վերջացաւ, որ աւելի
սրտախիւ կը բերէ յիշեալ Թաղական Խորհրդոյն :

3. ԱՄԹԵՆԸՆ ԲԵՐԱՅԻ՝

Վերը Վայրաքաղաքիս վարժարանները միացնելու
խնդրոյն մէջ տեսնուեցաւ որ Տարեկարգութեան կա-

Բերայի մէջ ինչպէս նաև Բարակեօմիւրի մէջ նախորդ Բաղաքական
ժողովը գիշերօթիկ վարժարան հաստատելու առաջարկութիւն ըրած էր :
Բերայի վարժարանին արդի ծախուցը նայելով, Խորհուրդս տարակուսե-
ցաւ այս առաջարկութեան վրայ. ըստ որում Բերա կրկու սեռի համար
Նախախրթական վարժարաններ ի հարկէ ունենալէն զատ, գիշերօթիկ
վարժարան մ'ալ հիմնելու ըլլայ, մեծ ծախուց գուռ սխտի բանայ : Բե-
րայի Թաղական օժանդակին ստոյգ կորողութեան վիճակը չգիտնալով այս
մասին որոշում տալու Խորհուրդս չհամարձակեցաւ. ուստի երկրորդական
ուսմանց յատուկ կանոնաւոր ցերեկային վարժարան մը հոն հաստա-
տելու որոշում տրուեցաւ, թերևս զայն յարատև պահելու շտի հաստա-

նոնադրութեան հոմեմատ վարժարաններուն մէկ մասը պարզ Նախակրթական, և մէկ մասն ալ Նախակրթական և Երկրորդական խառն ընթացք պիտի ունենան :

Այլ սակայն Վանոնադրութեան մէջ երկրորդական ուսմանց ամբողջ ընթացք մը դրուած ըլլալով, Ասում նական Խորհուրդը այդ մասին նկատած է որ երկրորդական ուսմանց համար գոնէ առ այժմ մէկ Վեդրոնական վարժարանի մը պէտքը կայ, և այս պէտքն ալ Երայի վարժարանը միայն կրնայ լեցնել :

Երա մանչ և աղջիկ աղայոց համար Ք.Ա.Նաւուլուլայի մէջ տուն կարողութիւն մ'ունենալ ենթադրելով, իսկ թէ որ Թագական որնտուկին կարողութիւնը բաւականանայ, այս վարժարանը կարելի է նաև գիշերօթիկ ալ ընել :

Քարակէօմբիւկի համար Խորհրդոյս անանկ կը թուի թէ գիշերօթիկ վարժարան մը կառավարելու շտի կարողութիւն չպիտի ունենայ. եթէ ունենայ ալ, հաստատուն աղբիւրներէ չպիտի ըլլայ, ուստի աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ Նախակրթական և Երկրորդական խառն ընթացք ունեցող վարժարան մը հաստատուի հան : Քարակէօմբիւկի, և Սալմաթօմբուքի և Պալասի և Թօփրափուի : ոմէնուն ալ նպատակաւոր ըլլայ :

Արգարե գիշերօթիկ վարժարանի պէտքը անուրանալի է : բայց այդ մասին բազմադիմի գծուարութիւններ կ'երևին. եթէ բոլորովին ազգային ըլլայ այս վարժարանը, և տեսչութիւնն ալ Ազգին յանձնուած, կը վարչութի : մինչև որ հաստատուն եկամտ տի աղբիւր կամ միջոցներ չտեսնուին : իսկ եթէ յաւով ձամբայ ելլուի, և ետքն գծուարութեանց հանդ խլելով, ևս կենալ հարկ ըլլայ, և զան ծախսերն ալ կ'ընենան : Եւ սրովհետև գիշերօթիկ վարժարան մը ոչ այնչափ աղքատ աշակերտի : որչափ հարուստներու համար պիտի ըլլայ. պէտք է որ այս մասին հարուստները աւելի հոգ տանին, և մասնաւոր ընկերութեամբ մը առանկ հիմնադրութեան մը ձևով նարկեն, և Ազգին վրայ բեռ չթողուն :

Ուրիշ բան է ևրբ Ազգային Վեդրոնական սնտուկը կարող կ'ըլլայ, և Ազգին աղքատ զուակաց որոշեալ թիւի մը համար, բաց ի Ս. Փրկչի վարժարանէն՝ որ արդէն որքանոց մ'է : ուրիշ գիշերօթիկ վարժարան մը կը բանայ, և հան թոշակաւոր աշակերտներ ալ կ'ընդունէ :

Սակայն այս վիճակնուս մէջ աւելի վայելուչ կը տեսնուի Խորհրդոյս, և թէ մասնաւոր ընկերութեան յանձնուի այսպիսի հոգ մը : Մանաւանդ թէ աս ալ գիւրին է. ըստ որում Խորհուրդս յատուկ հետադոտութեամբ իմացած է որ Պոլսոյ օտարազգի տղէճներուն մէջ բաւական թուով Հայ պատանիներ կան, մանչ և աղջիկ, և ասոնց համար առ նուազն 2-3 հարիւր հազար զուբուշ տարուէ տարի կ'եկայ Հայոց Ազգին քսակէն. այս ստակը յօծարութեամբ առնողները՝ թէ որ հոմին կրնան իրենք մտնալ, և ընկերութիւն մը կազմելով հիմնել գիշերօթիկ վարժարանը : որով քանի մը աղքատ Հայ զուակներ ալ շնորհ կը գտնեն ձրի դաստիարակուելու : Ահա այս է գիշերօթիկ վարժարանի համար Խորհրդոյս կարծիքը, այս վիճակնուս մէջ :

Նախապէս թաղան վարժարան ունի արդէն . Նարեկեան վարժարանին նախապէս թու թիւնն ալ հոն վերցնելով , ասիկա բոլորովին երկրորդական ուսմանց կրնայ յատկանուլ : Թաղական սնաուկը նիւթական մասին գլխաւարութիւն մը քաշելու երկիւղ չունի . երկրորդական ուսմանց համար հմուտ վարժապետներ գտնելու գլխաւարութիւն մ'ալ չկայ հոն . և Վերա կեդրոնատեղի մ'ալ ըլլալով , հոն կրնան գիմել Գոլսոյ ամէն կողմերէն այն ուսումնաստեղ մանկատին , որ նախապէս թու թիւնն իրենց թաղին վարժարանին մէջ աւարտելէն ետքը , Ներկրորդական ուսմանց ամբողջ ընթացքը կատարելու փափոք ունին :

Մ.յս վարժարանին հաստատութիւնը Վազին համար խիստ կարեւոր սկտք մ'է . իսկ Վազին ներկայ վեճակին նկատմամբ միակ գործադրելի միջոց . և Վերայի Թաղական Խորհրդոյն ալ Վազին մեծ ծառայութիւն մ'ընելու յարմար առիթ :

Մ.յս խնդիրը Քաղաքական Դպրոցոյ առաջարկուելուն պէս , անդեկագիր մը խնդրեց , և Խորհուրդն ալ նայն անդեկագիրը թէպէտ պատրաստեց ու խրկեց , բայց յետոյ լուր մը չառաւ :

4. ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Վազը Ներկրորդական ուսմանց համար մէկ վարժարանով եթէ այսօր գոհ ըլլայ . օր մ'ալ յուսով ենք որ Վստուծոյ շնորհիւր այս վարժարանները բազմացնելու պէտքը պիտի ունենայ . Վրդ Ներկրորդական վարժարանները իրենց համար դասատուներու պէտք ունին . այս դասատուներն ալ պատրաստուելու համար բարձրագոյն Վարժապետանոցի մը . բարձրագոյն վարժապետանոց մ'ալ դարձեալ բարձրագոյն ուսմանց վարժապետներու . Վազը օր մը այս վարժապետները ուսկէ կրնայ ունենալ :

Ասումնական Խորհուրդը այս մասին կարեւորագոյն

նախապատրաստու թեան մը ուղեց ձեռնարկել: Այս
 նախապատրաստու թիւնն էր, Արկորդական ուսմանց
 մէջ յաջողակ քանի մը ընտիր Հայ աղքատ պատանիներ
 խրկել ի Փարիզ մեծ Արժայեւտանոցը. որոնք Վրա-
 կանու թեան և Վիտու թեան կրկին ճիւղերուն մէջ վար-
 ժուելէն վերջը երբ դառնան ի Պօլիս, ան ատեն կարելի
 ըլլայ բարձրագոյն Արժայեւտանոցն ալ հաստատել:

Իայց Ազգն այսօր այս նիւթական կարողութիւնը
 չունենալով, ուրիշ միջոց մը խորհեցաւ Աւսու մնակաւ
 խորհուրդը: Իարեհինամ կառավարութիւնը՝ որ իր ա-
 մէն կարգի հպատակաց վրայ հայրական խնամք ունի,
 ասանկ շնորհ մը՝ որ մէկ անգամի համար ալ պիտի ըլ-
 լայ, չզլանար իր սիրելի և հաւատարիմ հայտակէն:

Աւստի այս առաջարկութիւնը Քաղաքական Դոզո-
 վոյ ներկայացնելով խնդրուեցաւ որ ասոր ուշադրու-
 թիւն մատուցանելով, եթէ արժան դատի, որարու-
 ու պատշաճ խօսքերով մը խնդիրը ներկայացնէ բարեխը-
 նամ կառավարութեան:

Քաղաքական Դոզովը 1163—192 համար նամակաւ
 պատասխանեց խորհրդոյս թէ “Այժմ բարեպատէհ շը-
 րապիւր բարեինամ Տէրո-Բիւնէն 7—8 րդայ Փարիզ խրկել— շնորհը
 ինչրէլ, քանի որ արդէն վեհափառ կայսրը ինչնայօժար այսպիսի
 շնորհ չը ըրած է նաև Տէր Ազգին քանի չը րդայ Փարիզ շրկելը”:

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Օ . ' .

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՔ

ԴԱՍԱԳՐՈՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

1. ՑՈՒՑԱԿ ԻՒՐԱՔԱՉԻՒՐ ՈՒՍՄԱՆՑ

Ուսու մնական խորհուրդը մէկ կողմէն Բարեկարգութեան կանոնաց գործադրութիւնը և վարժարանաց այցելութիւն ընելու զբաղած, միւս կողմէն սահմանեալ ուսմանց համար դասագրաց պիտոյքը նըկատելով, էն առաջ սկսաւ խորհանքի ուսմանց Յուշակ պատրաստել. որպէս զի այն հիման վրայ պատրաստուին Դասագրքերը:

Մ. յս ցուցակը թէպէտև Նախակրթական և Ներկրորդական ուսմանց իւրաքանչիւրին պարունակութեան նը վրայ պէտք էր գրուած ըլլալ. բայց որովհետև, ինչպէս քիչ մ'առաջ ըսուեցաւ, ազգային վարժարանները իրենց արդի վիճակին մէջ գլխաւորաբար Նախակրթական ուսմանց կրնան պարասլիլ, և Ներկրորդական ուսմանց կարգէն պատշաճագոյնները իրենց մէջ պարունակել, (տես վերը էրես 50) ուստի հիմակու հիմա այս ուսմանց ցուցակը պատրաստել և անոնց դասագրքերուն հոգ տանիլ արժան դատուեցաւ:

Նշանձին տետրի ձևով այս Ցուցակը հրատարակուած ըլլալով, հոս ալ անոր վրայ խօսք ընել աւելորդ կը համարինք:

2. ԴԱՍԱԳԻՒՔ

Դպրոցական օրինաւոր դասագրքերու պիտոյքը ոչ ոք կրնայ ուրանալ. Ուսումնական խորհուրդը որչափ ժամանակ կրցաւ ունենալ, ջանաց այս մեծ պիտոյքը գոնէ մասամբ իւրիք լեցնել:

Գասագրքի միօրինակութեան սկզբունքը Աւսումնական խորհուրդը իր առաջին նիստերուն մէջ մերժեց . և միջոց և յարմարութիւն ուղեց թողուլ, որ իւրաքանչիւր ոք իր ձեռնհասութեան չափով այս ասպարիզին մէջ մրցի : Ա՛մէն մէկ ուսման մէկ և աւելի դասագրքեր ունենալ ոչ թէ դպրոցական յառաջագիմութեան կը վնասէ, այլ ընդ հակառակը օրինաւոր դասագրքերու թիւը կ'աւելցնէ . ուսմունքները աւելի դիւրուսոց եղանակ մը կ'ըստանան . և թերևս քնոց չափաւորութիւններ մտնելով աւելի դիւրութիւններ կ'ըլլան : Սիսոյն թէ պէտք է որ այս դասագրքերը միօրինակ հիման մը վրայ ըլլան, որ է ուսմանց հուցակը, և Աւսումնական խորհրդէն ալ վաւերացած :

Այս սկզբունքով ձեռնարկեց Աւսումնական խորհուրդը դասագրքի պատրաստութեան, և բարեբաղդ է ըսելու որ այսօր վաւերացուցած պատրաստական ունի

Քերական,

Ինթերցանութիւն,

Քերականութիւն, քաղաք-իւան գրուած

Ազգային Պատմութիւն

Արբաղան Պատմութիւն

Աշխարհագրութիւն համառօտ, Վախասպարաւորութիւն, հրաբարհուած

Աշխարհագրութիւն Քաղաքական, Ինական, Աւսումնական

Թուարանութիւն համառօտ

Տրամաբանութիւն համառօտ

Ինագիտութիւն համառօտ :

Համառօտ և Արձակ Բրիտանիական վարդապետութիւններ, որոնք ի խնդրոյ խորհրդոյս պատրաստուած և Արօնական Եղիովէն վաւերացած են :

Գեղեցկախօսութիւն մը պատրաստութեան յանձնուած է :

Հայերէն և Քիւրտերէն Ազգային և Արբաղան Պատ-

մութիւններ, որոնց վրայ խորհուրդս իր դիտողութիւններն ըրաւ, և յանձնեց հեղինակին ըստ այնմ սրբագրելու, որպէս զի յետոյ վաւերանայ:

Տաճկերէն Վերական մ'ալ Վաղաքական Վոզովէն խորհրդոյս դիտողութեանը յանձնուած ըլլալով, ընդունուեցաւ:

3. ԻՐԵՐԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Իրերավարժ ուսուցումը պարզ Նախակրթական վարժարանաց մէջ իր դիւրուսոյց եղանակին հետ խընացողութեան միջոցներ ալ ունի. որուն համար մասնաւոր փոյթ ունեցաւ խորհուրդս, և յատուկ Հրահանգ մ'ալ խմբագրուեցաւ:

Նյս Հրահանգին գործադրութիւնը խասգիւղի Վերսիսեան վարժարանին մէջ 6-7 ամսէ ի վեր սկսուած է, և ըստ այնմ փորձառու Թեմքաջազադ փոփոխութիւններով թէպէտ տպագրելու ալ որոշեց խորհուրդս, բայց ժամանակը չներելով ետ մնաց:

Իրերավարժ եղանակով ուսուցումը դիւրացնելու և գործադրելի ընելու համար խորհուրդս վաւերացնելով ընդունեց

Պնակք իրերավարժական՝ Թուաբանութեան, որ 36 հատ է ընդ ամենը, և հրատարակուած:

Նոյնպէս Պնակք իրերավարժական՝ Մեթերցանութեան, պատրաստութեան յանձնուած:

Համառօտութիւն Վերականութեան ի պէտս նոր ուսանողաց, որ շատ դիւրութիւն կրնայ տալ Իրերավարժ ուսուցման:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՔ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

1. ՎԱՐԺԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Սահմանադրութիւնը Ուսումնական Խորհրդոյ վըրայ պարտք դրած ըլլալով որ ազգային յառաջադիմութեան նպաստող ընկերութիւնները խրախուսէ . Խորհուրդս երեք կարգ ընկերութեանց վրայ մասնաւոր ուշադրութիւն մատուցած է , և ջանք ըրած է իր այս պարտքը գոնէ ըստ կարելոյն կատարել :

Այս ընկերութեանց մէջ առաջինն է Վարժապետական ընկերութիւնը :

Վարժապետները Ազգին այն պաշտօնեաներն են , որ Ազգային յառաջադիմութեան ուղղակի և անմիջական պաշտօնը կը վարեն . Ազգը վարժարաններէն և վարժարանները վարժապետներէն կախումն և ակնկալութիւն ունին : Բայց կը տեսնենք որ ամէն ատեն Ազգը վարժապետներէն , և վարժապետները Ազգէն գանգատ ունեցած են , և սակայն Ազգը պարտաւորուած է դարձեալ նոյն վարժապետները գործածելու , և վարժապետներն ալ իրենց պաշտօնը վարելու :

Երկու կողմն ալ իրենց համար իրաւունքներ ունին . վարժապետը կը գանգատի որ ամէն ատեն իր պաշտաման մեծութեանը և կարևորութեան նկատմամբ յարգչէ ստացած Ազգէն . և Ազգը՝ թէ վարժապետները իրենց պաշտաման մեծութեան և կարևորութեան նըկատմամբ արժանաւորութիւն և ձիրք կամ արդիւնք չեն ցուցըցեր :

Ազգային վարժարանաց անգոհացուցիչ վիճակին մէջ իրաւ է որ վարժապետներն ալ իրենց ինկած բաժինն ունին . բայց ըստ մեծի մասին այդ պատասխանատու-

ութիւնը Ազգային Արշութեան և անոր ճիւղերուն
կամ գլխաւորաբար Թաղական Խորհրդոց կը վերաբե-
րի . սակայն վարժապետաց գանգաւոյն նկատմամբ
Ազգն ալ՝ Ազգային Արշութիւնն ալ իր բոլոր ճիւղե-
րով պատասխանատուութիւն ունի : Օրինաւոր վարժա-
պետներու թիւը օր աւուր նուազելու վրայ է . ըստ
որում վարժապետութիւնը իր ներկային մէջ անպա-
տիւ է , և իր վախճանին մէջ թշուառ . երբ երևելի
վարժապետներ իրենց կենաց վերջին օրերը թշուա-
ռութեամբ կնքած են , ասիկա բնական թելադիր և
քարոզմը կ'ըլլայ յաջորդաց որ իրենց առոյգութեան
մէջ փախուստ տան այս ազգօգուտ և նուիրական
պաշտօնէն . որով և ասպարէզը կը մնայ կարօտեալնե-
րու , որոնց համար ալ Ազգը կը գանգաւորի :

Օրինաւոր վարժապետներու թիւը աճեցնելու հա-
մար արդարեւ պէտք է որ Ազգն ունենայ վարժապե-
տանոցներ . բայց ունեցած վարժապետները շահելու
միջոցներ ալ պէտք են . և ասոր համար Սահմանադրու-
թիւնը գեղեցիկ սկզբունք մ'ունի , Ազգին ծառայու-
թեանը մշտնջենապէս նուիրեալ անձանց կացութիւնը
բարւոքել և ապագայն անդորրել :

Սահմանադրութիւնը առաջին անգամ այս սկզբ-
բունքը հրատարակած ատեն , վարժապետները ոգևու-
րած՝ միացեր են իրենց մէջ և Արժապետական անու-
նով ընկերութիւն մը կազմեր են , իրենց նպատակ ու-
նենալով նիւթական բարոյական և ուսումնական վի-
ճակնին բարւոքել : Թէպէտ և իրենք նիւթապէս Ազ-
գին վճարքովը կ'օգտին . բայց իբրև ընկերութիւն մը
նիւթական շատ տեսակ բարւոքումներ կրնայ ունենալ .
բարոյապէս ալ իրենց վարժապետական վարկն ու պա-
տիւը կը ճանչեն ու կը պաշտպանեն . իսկ ուսումնա-
պէս՝ Ազգին ըրած ծառայութիւննին կը կրկնապատկեն .
ի հարկէ իբրև մէկ ընկերութեան անդամ և ազգային
պաշտօնակիցներ՝ միանալով և իրարու հետ խորհրդակ-
ցելով , թէ իրենց դաս տուած ուսմանց դիւրուսոյց

եղանակներ գտնելու, և թէ կարևոր խնդիրներ լուսաւորելու մեծապէս կը նպաստեն: Հետեւաբար Վարժապետական ընկերութիւնը որչափ վարժապետաց օգտին համար կազմուած սեպուի, անուղղակի կերպիւ Վ. Գ. Գին աւելի մեծ օգուտ և ծառայութիւն մատուցանելու նպատակ ունի:

Ասանկ ընկերութիւն մը որ բոլորովին վարժապետներէ կը բաղկանայ, ի հարկէ Վ. Գ. Գային Պատրիարքարանի կողմէն ալ իր հաստատութեան վաւերացումը խնդրելու պէտքն ու պարտքն ունէր: Աւստի Վ. Գ. Գ. մանակեայ Վարչութեան խառն յողովոյ օրով Վարժապետական ընկերութիւնը իր կանոնադրութիւնը ներկայացուցեր էր Վարչութեան, և վաւերացումը խնդրեր էր:

Խառն յողովը քանի մը գլխաւոր դիտողութիւններ ըրած, և նորոգ կազմուելու վրայ եղող Վ. Գ. Գային Սահմանադրական Վարչութեան Աւսումնական Խորհրդոյ դիտողութեանը վերաբերելի կէտեր նշմարած ըլլալով, Վարժապետական ընկերութիւնը պարտաւորեր էր իր խնդիրը կախ թողուլ, մինչև Սահմանադրութեան հաստատութիւնը և Աւսումնական Խորհրդոյ կազմութիւնը:

Աւսումնական Խորհուրդը կազմուելէն վերջը ստանալով Վարժապետական ընկերութեան կանոնադրութիւնը, իր դիտողութիւններով խրկեց Քաղաքական յողովոյ, և Քաղաքական յողովն ալ իր դիտողութենէն վերջը վաւերացուց կանոնագիրը, որ այս է.

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Դ Ի Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Վ Ա Ր Ժ Ա Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Ը Ն Կ Ե Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

1. Վարժապետական ընկերութեան նպատակն է, իրեն անգամ եղող վարժապետաց նիւթական, բարոյական և ուսումնական վիճակին բարւոյթութեանը հոգ տանիլ:

2. Այս ընկերութեան անդամ կրնան ըլլալ այն վարժապետները՝ որ արդէն Ազգին մէջ իրենց արդեամբը ծանուցեալ են :
3. Իւրաքանչիւր ընկեր ընկերութեան կողմանէ ընկերակցութեան վա-
կայական պիտի ունենայ . և ամսական գոնէ 3 դուրու շնոց մէկ բաժին տուրք
անխափան պիտի վճարէ ընկերութեան :
4. Վարժապետական ընկերութիւնը պիտի ունենայ Ա. Ընդհանուր
ժողով մը . Բ. Տնօրէն ժողով մը . և Գ. Մասնաժողովներ : Ընդհանուր ժո-
ղովը կը բաղկանայ ընկեր եղող բոլոր վարժապետներէն . Տնօրէն ժողովը
կը բաղկանայ հինգ ընկերներէ՝ Ընդհանուր ժողովոյ ընտրութեամբը . իսկ
Մասնաժողովները Տնօրէն ժողովոյ կարգադրութեամբը կը կազմուին , իւ-
րաքանչիւր ուսմանց յատուկ . նոյն ուսմանց հմուտ ընկեր եղող բոլոր վար-
ժապետներէն :
5. Ընդհանուր ժողովոյ իրաւունքն է Ընկերութեան Տնօրէն ժողովէն
և Մասնաժողովներէն համար պահանջել , տարին անգամ մը ժողովելով . Ս .
Սահակայ և Ս . Մեծարայոյ տօնախմբութեան յետագայ կիրակի օրը :
6. Արտաքոյ կարգի Ընդհանուր ժողով ալ կրնայ գումարուիլ . 1. Տն-
օրէն ժողովոյ սրոյնամբը . 2. Ընկերաց մեծագոյն մասին ստորագրեալ
խնդրագրովը . որ պիտի ուղղուի առ Տնօրէն ժողովն . 3. Ազգային վար-
չութեան Ուսումնական Խորհրդոյ կողմանէ՝ յատուկ ազգարարութեամբ
առ Տնօրէն ժողովն :
7. Տնօրէն ժողովն գոնէ երկու շաբաթն անգամ մը պիտի գումարուի
սրոյնեալ օր մը . և իր պաշտօնն է , ընկերութեան ընդհանուր գործոց հըս-
կել , վարժապետական վարկն ու պատիւը ամէն կարգի ու աստիճանի ազ-
գայնոց առջև պաշտպանել , ընկերութեան անտուկին և ելեմտից հոգարար-
ձութիւնն ընել , ընկերաց նիւթական և բարոյական վիճակին բարւոքու-
թեան հոգ տանիլ . և ի պաշտօնէ յարարութիւն ունենալ ընկերութեան
իւրաքանչիւր Մասնաժողովներուն հետ : Տնօրէն ժողովոյ պաշտօնը շորս
տարի կը տևէ :
8. Վարժապետական ընկերութիւնը իր Տնօրէն ժողովին միջոցաւ յա-
րարութեան մէջ պիտի գանուի Ազգային Ուսումնական Խորհրդոյն հետ .
և անոր որ և իցէ ուսումնական յանձնարարութեանց հոգ պիտի տանի :
9. Իւրաքանչիւր Մասնաժողով գոնէ ամիսն անգամ մը պիտի գումար-
ուի , և իրենց պաշտօնն է իւրաքանչիւրն իր ուսումնական վիճակին բար-
ւոքութեանը հոգ տանիլ , իրենց ուսման ծիւղը զարգացնել , և գիւրբն և
բարեկարգ եղանակով ուսուցանել : Մասնաժողովներուն պաշտօնը մշտնջե-
նաւոր է :
10. Թէ Տնօրէն ժողովը և Թէ Մասնաժողովները իրենց յատուկ կանո-
նագրութիւնները պիտի ունենան , որոնց Ընդհանուր ժողովէն պիտի վա-
ւերանան :
11. Ընկերութեան անտուկը հաւարուած դրամը պիտի գործածուի
կարօտ եղող ընկեր վարժապետաց օգնութեան համար , սրոյնեալ կանանի մը
համեմատ . և ընդհանրապէս ընկերութեան օգտակար գործոց համար :
Ընդհանուր ժողովոյ սրոյնած կերպով :
12. Ընկերութեան պարտուց մէջ զանցառութեան մասին յաճախողը :

եթէ ընկերութեան կողմէն եղած աղքատութեանց ալ անաստէ : ընկերութենէն դուրս կը թողուի :

13. Ներկայ կանոնադրութիւնս ամէն երեք տարին անգամ ճշ կրնայ վերաքննուիլ և փոփոխիլ ընկերութեան կողմանէ : բայց գարձեալ Ազգային վարչութեան վաւերացմամբը պիտի ընդունուի :

2. ՍԱՆՈՒՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԻ

Քանի մը թաղերու մէջ Սանոց անունով ընկերութիւններ կան, թէ վարժարանէ ելլող և թէ տակաւին վարժարանի մէջ եղող աշակերտաց մէջ :

Ուսումնական խորհուրդը նկատելով որ այս ընկերութիւնները կրնան օգտակար ըլլալ Ազգին, և մասնաւորապէս իւրաքանչիւրն իր թաղին : խորհեցաւ որ այս ընկերութիւնները միօրինակ նպատակի գործածելով աւելի արդիւնաւոր ընէ : ուստի որոշեց նախ սոյն ընկերութեանց համար ընդհանուր ծրագիր մը պատրաստել, և այլա ըստ այնմ հաստատուած ընկերութեանց հրաւէր ընել, կամ պէտք եղած տեղը նոր ի նորոյ կազմել :

Այս ընկերութիւնները շէն կրնար, ինչպէս ոմանք իրենց նպատակ ունին, իրենց թաղին վարժարանաց նիւթապէս նշանաւոր ծառայութիւն մ'ունենալ : Բայց կրնան իրենց մէջ հաւաքուած ամսական կամ տարեկան հանգանակութեամբ ստակի գումար մ'ունենալ, և անով ընթերցանութեան համար կարևոր գիրք և լրագիր ստանալ : յատուկ ընթերցարանի մը մէջ որոշեալ ժամանակներ ժողովուելով՝ ընթերցանութեան պարասիլ, թաղին մէջ ընթերցասիրութիւնը տարածել, բարի օրինակ ըլլալ ամէն թաղեցւոց :

Ուստի այս ընկերութիւնը վարժարանէ ելլող աշակերտներէ կազմուիլը պատշաճ թուեցաւ խորհրդոյս :

Այս ընկերութիւնները կրնան օգնել անոնց, որ իրենց ուսմանց ընթացքը յաջողակութեամբ կատարելով կ'ելլեն վարժարանէ, և կարօտ կամ աղքատ ըլլա-

լով անգործութեան ու յուսահատ վիճակի մէջ կը մնան :
 Նոյնպէս կրնան օգնել դեռ վարժարանի մէջ եղող յա-
 ջողակ բայց կարօտութեան համար վարժարանէն ան-
 ժամանակ հրաժարուելու ստիպուող աշակերտաց . նա-
 և վարժարանին ուսումնական մանր պիտոյքները հոգալ :
 Այս ամէնքը իրենց ձեռնհասութեան չափովը կրնան
 ընել , և օգտակար ըլլալ Ազգին , և մասնաւորապէս ի-
 րենց թաղին :

Ուստի Ուսումնական Խորհուրդը այս ընկերու-
 թեանց համար հետեւեալ ծրագիրը պատրաստեց :

« Իւրաքանչիւր թաղի Ազգային վարժարանէ ելող
 աշակերտները իրենց մէջ ընկերութիւն մը պէտք է
 կազմեն « Սանուց ընկերութիւն » անունով . որոնք հե-
 տեւեալ սկզբանց համեմատ պիտի պատրաստեն իրենց
 ներքին կանոնադրութիւնները , և զանոնք Ազգային
 Ուսումնական Խորհրդոյ վաւերացմամբը պիտի գոր-
 ծադրեն » :

1. « Սանուց ընկերութեանց սլարտքն է յարմար
 դատուած օգնութիւնն ընել ընկերներուն » :

2. « Թաղին վարժարանին յաջողակ և կարօտ աշա-
 կերտաց օգնել նիւթապէս և բարոյապէս » :

3. « Վարժարանին ուսումնական պիտոյքը հոգալ
 ըստ ձեռնհասութեան » :

4. « Թաղին մէջ ընթերցասիրութիւնը տարածել » :

5. « Ինկերները պարտական են ամսական կամ տա-
 րեկան բաժանորդական որոշեալ աուրք մը վճարել » :

6. « Ինկերները պարտական են ընկերութեան յա-
 ուջադիմութեանը ջանագիր ըլլալ , և յանուն ընկե-
 րութեան խնդրուած ծառայութիւնը յօժարակամ մա-
 տուցանել » :

7. « Իւրաքանչիւր Սանուց ընկերութիւն իր թա-
 ղին մէջ որոշեալ ազգային հաւաքատեղի մ'ունենա-
 լու է . սւր որոշեալ ժամանակներ՝ մանաւանդ կիրակի

և տօն օրերը Ս. Ալեքեղեցւոյ ժամերգութեան աւարտմանէն յետոյ կարող ըլլան ժողովիլ ։

8. « Սանուց ընկերութիւնները դրսէն Պատուոյ անդամ կրնան ունենալ բաժանորդագրութեամբ նպաստող ընկերութեան ։

Յետոյ Սամաթիոյ Սահակեան Սանուց ընկերութիւնը՝ որ բաւական տարիներէ ի վեր կազմուած, և թաղին Սահակեան Թանգարանն ալ իր հաստատութեան սկիզբէն ի վեր իր Հաւաքատեղին ըրած և մինչև ցարդ յարատեւած է, հրաւիրուեցաւ Սուրբ Գրքերու խորհրդարանն ի Վալաթիա ։ Ի դիմաց ընկերութեան ներկայացող անձանց վերոգրեալ սկզբունքը հաղորդուելով, ըստ այնմ իրենց կանոնադրութիւնը պատրաստեցին, և Սուրբ Գրքերու խորհրդոյ կողմէն նոյն կանոնադրութիւնը ընդունուելով վաւերացաւ ։

Եւ ամանակ չըլլալով ուրիշ քանի մը թաղերու Սանուց ընկերութիւններն ալ հրաւիրել, կը յուսամք որ անոնք ալ այսպէս վաւերանալով օգտակար կ'ըլլան Վալաթին ։

3. ԱՆՁ ՆԱՆՈՒԻՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Վալաթիոյ յաւաքատեղութեան նպաստող ընկերութեանց կարգին գրեթէ առաջին տեղը բռնած է այս ընկերութիւնը, որ իր նպատակովն և արդիւնքովն ալ աւելի գովելի և խրախուսանաց արժանի ընկերութիւն մ'է, և որ շէր կրնար անտես մնալ Սուրբ Գրքերու խորհրդոյ ուղղորդութենէն ։

Վ. յս ընկերութեան Վալաթիոյ ճիւղը 5 տարիէ ի վեր կը շարունակուի. և ամէն կիրակի օրեր Վալաթիոյ Վալաթիոյ վարժարանը բացուելով, հոն 70-80 բեռնակիր, կօշկակար, ջրհանակիր և հնակարկատ պանդուխտ աղքատներ կը յաճախեն, ընթերցանութիւն, գիր, թուարանութիւն, քերականութիւն և աշխարհ

հազարութիւն ուսանելու : Ասոնց մէջ մինչև Հայ գը-
րագիտութեան պարապելու և տրամաբանութեան ըս-
կզբանց դասառութեան հետեւելու չստի ժամանող ա-
շակերտներ կան . ինչպէս որ Աւսուժնական խորհրդոյ
կողմանէ այցելութիւն եղած միջոցին տեսնուեցաւ :

Սեբաստիոյ մէջ ալ կիրակի օրերը բացուեր է տեղ-
ւոյն վարժարանը , որուն դասատուները 'Վալաթիոյ
վարժարանի մէջ կիրակի օրերը դասառութեան պա-
րապող քանի մը Սեբաստացիք են : Հոն աշակերտաց
թիւը 132 ի հասեր է :

Այս լուրն Աւսուժնական խորհուրդս առնելուն
պէս փութաց շնորհակալութեան գիր գրել առ տեղ-
ւոյն 'Կեր . Առաջնորդ կարապետ Սրբազան Արքեպիս-
կոպոսն , միանգամայն շնորհակալութիւն յայտնելով
առաջնորդական փոխանորդ Արժ . Պետրոս Վարդա-
պետին , և Թաղական խորհրդոյ և բոլոր ազգասէր ան-
ձանց . որ օժանդակ գտնուեր են այս ազգօգուտ 'ն-
կերութեան հոն ծաղկելուն . և խնդրելով իրենց պաշտ-
պանութիւնն ու օգնութիւնն անպակաս ընել անոր
յառաջադիմութեանը համար :

Նաև Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր ալ
յատուկ գիր գրեց խորհուրդս , որ բարեհաճի ինք ալ
խրախուսել յատուկ գրով , և յանձնարարութիւն ընել
տեղւոյն Սրբազան Առաջնորդին և Թաղական խոր-
հրդոյ սոյն ընկերութեան հոն գտնուող անդամները :

Խորհուրդս արժան համարեցնաւ գրով իր շնորհա-
կալութիւնը յայտնել 'Վազարոսեան Քրիստոստուր ա-
ղային , որ 5 տարիէ ի վեր 'Վալաթիոյ վարժարանը ամէն
կիրակի օրեր դասատուութեան կ'երթայ անընդհատ .
և ընդհանուր դասատուութեան հոգը վրան առած ,
մեր Հայաստանցի եզբարց մտաւորական զարգացմանը
բոլորովին անձնուէր եղած է գովելի եռանդով :

Անձնանուէր ընկերութիւնը գրեանց պէտք ունե-
նալով , այս մասին ալ խորհուրդս ըստ իւրում կարի

նախատ մը զանց ընել չուզելով, փութաց նուիրել յիշեալ ընկերութեան,

20 օրինակք Ազգային Պատմութեան. այս ուսմունքը որ խրատական դասախօսութեամբ կ'աւանդուի աշակերտաց, յատուկ ուշադրութեան արժանի ըլլալով, դասագիրքն ալ յաջողակներու ձեռքը գտնուիլը կարևոր դատեց:

Վարձեալ 10 օրինակք Թուարանութեան Պատկերերաւարժական. այս ուսուցման եղանակը աւելի կարևորագոյն կը համարուի սոյն ընկերութեան աշակերտաց:

Վարձեալ 100 օրինակք Քերականութեան:

Հոս կը վերջանայ Աւսումնական Խորհրդոյ Տեղեկագիրը:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս ամէն աշխատութիւն՝ նախապատրաստութիւններ են, և սերմեր՝ որոնց արդիւնքը ապագային մէջ կրնայ ստացուիլ: Աւսումնական Խորհուրդը առաջին քայլն է որ կ'առնէ. և այս առաջին քայլին հետ կրած դժուարութիւնները յայտնի են փորձառու անձանց: Սակայն Աւսումնական Խորհուրդը կը յուսայ որ, եթէ իր աշխատուէց ասպարիզին մէջ՝ միջոցներու պակասութեամբ թերութիւններ եղած կան, անոնց ներողամիտ աչօք կը նայուի:

Կեդրոնական Վարչութիւնը երբ Աւսումնական Խորհուրդ մ'ունի Ազգին ընդհանուր դաստիարակութեւ պաշտօնին կոչուած, ի հարկէ ամէն Հայ՝ որ ներկայ դարուս մէջ դաստիարակութեան ինչ կարևորութիւն ունենայը գիտէ, և յառաջագիմութեան միակ ու կարևոր միջոց զայն կը ճանչէ, նոյն դաստիարակութեան

տեսչութիւնը վարող Ազգային Խորհրդոյն վրայ ալ ու-
րիշ կերպ ուշադրութիւն մը կ'ունենայ :

Այս ուշադրութիւնը որչափ անաչառ ըլլայ՝ ար-
գարացի է, որովհետեւ խնդիրը ազգային կենաց և մա-
հու խնդիր է : Այս պաշտօնին կոչուած Խորհրդոյ
մը անուշադրութիւնը կամ անհոգութիւնը ստգտա-
նելի է :

Ասումնական Խորհուրդը այս պաշտօնին կոչուած
օրէն կ'ըզգայր պաշտօնին ծանրութեանը հետ միջոց-
ներուն նուազութիւնն ալ . բայց Վարչութեան մը հը-
րաւէրին հնազանդելու և ազգային ծառայութիւն մը
յօժարակամ յանձն առնելու կրկնակի պարտիքը յար-
գել ուզելով առանց վարանման ձեռք առաւ իրեն
յանձնուած պաշտօնը :

Կործին սկզբնաւորութեան օրէն երեցած ազգա-
յին եռանդը բաւական ակնկալութիւն մ'էր Խորհրդ-
ոյս : Բայց դժբաղդութիւնը ինչպէս ամէն ատեն ե-
ռանդոտ սրտերուն բոցը շիջուցանել կը փորձէ, նոյն
փորձն ըրաւ նաև Խորհրդոյս համար : Վարչութեան
մէջ յարուցուած կարծեաց անհամաձայնութեան խըն-
դիր մը, ազգային կարևոր խնդրոց լուծման յապա-
ղում մը, պաշտօնէութենէ հրաժարումներ և նորոգ-
ընտրութիւններ, նիւթական դժուարին կացութիւն
մը և այլն և այլն, որոնց ամէնքն ալ ազգային գործոց
տեղեկութիւն ունեցող անձանց ծանօթ են, թէ որ
խապառ չլքոյց Վարչութեան և անոր բոլոր ճիւղե-
րուն ընթացքը, գո՛նէ անոնց ակնկալութիւնը և պաշ-
տօնի յանձնառութեան օրին եռանդը նուազեցոյց :

Այ դք կրնայ ուրանալ Վարչութեան Դողովոց և
Տեսուչ և Թաղական Խորհրդոց մէկմէկու հետ կա-
պակցութիւնը և ունեցած յարաբերութիւնը . դարձ-
եալ ոչ ոք կրնայ ուրանալ Վարչութեան Դողովոց և
Խորհրդոց ոմանց մէջ անցած դէպքերը : Ասումնա-
կան Խորհուրդը իր պաշտաման շրջանակին մէջ որչափ
յարաբերութիւն որ ունի, այնչափ ազդեցութիւն

կրած է դիպուածներէ . մանաւանդ որ իր գործառ-
նութիւնները տակաւին նախապատրաստութիւնք և
հիմունք ըլլալով, միշտ պարտաւորուած էր խորհուրդ .
հարցնել և խորհուրդ ստանալ և որոշում սպասել Վարչ-
չութեանէն կամ խնդրոյն իրաւասութեան տէր եղող
խորհուրդներէ :

Սեր այս ըսածները լիովին կը բացատրեն և կը հաս-
տատեն Տեղեկագրիս մէջ մինչև ցարդ պատմուած-
ները . և ընթերցողը փոքրիկ ուշադրութեամբ մը կը
տեսնէ անոնց մէջ թէ խափան կամ արգելք ըլլալու
ինչ պարագաներ տեղի ունեցեր են :

Սակայն Թաղական Խորհրդոց վիճակը՝ որոնք ուղ-
ղակի հսկողութիւն և պաշտօն ունին ազգային վար-
ժարանաց վրայ, աւելի խոչընդոտ եղած է : Սահմա-
նադրապէս դեռ նորոգ կազմուած Թաղական Խոր-
հուրդներ հետզհետէ հրաժարական տալ սկսան ամ-
բողջ կամ մասամբ . տեղ տեղ ալ բնաւ Թաղական Խոր-
հուրդ չկար, որոնց համար ստիպուեցանք գանգաւ
ընել առ Քաղաքական Եղովն . տեղ տեղ ալ և գրե-
թէ ամէն Թաղական Խորհուրդ նիւթական մասին
դժուարութիւններու մէջ կը տառանդին :

Նսանկ պարագայի մէջ Ուսումնական Խորհուրդը
ինչ կրնար ընել . բայց եթէ բոլոր պաշտօնակիցներով
առանց նկատելու միջոցներուն նուազութեան և դժ-
ուարին պարագաներու՝ առանց իսկ յուսահատելու՝
չթողուլ պաշտօնին ղէկը, և հնարաւոր ու օգտակար
տնօրէնութեանց պարապիլ :

Նհա այս տնօրէնութիւններն են որ կը սպասուէ սոյն
Տեղեկագրիս :

Պարտք կը համարիմք յայտնել նաև թէ Խորհուր-
դրս իր ծախուցը մասին թէ դիւանական պիտոյից և
թէ տպագրութեանց համար, այսինքն Վարեկար-
գութեան Կանոնադրութեան, Օրագրութեանց պատ-
ճէնի, իւրաքանչիւր ուսմանց Ցուցակի, և ներկայ
Տեղեկագրիս և այլոց տպագրութեան ծախուցը հա-

մար, ազգային սնտուկին վրայ բնաւ չէ ծանրացած,
և անոնք ալ ձրի ցրուած է:

Վերջացնելով ներկայ Առաջին Լըրկամեայ (չորեքտա-
սանամսեայ) Համարատուութիւնս, ազգային յառա-
ջագիմութեան գործոյն յաջողութեանը վրայ մեծ ա-
կրնկալութեամբ, որուն ցանկացողն ենք միշտ,

Մ'նամք

1 Մայիս 1865
Ի Խորհրդարան
Վալաթիոյ

Սիրելի Ազգիս Անճնուէր

Խոնարհ ծառայք

ԱՆԴԱՄՔ ՈՒՍՈՒՄ'ՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

- ՍԻՄՈՆ Պ. ՏԱՏԵԱՆ Ապեհապէտ
- ԿՈՍՏԱՆԻ Գ. ԿՈՍՏԱՆԻԵԱՆ
- ՅԱԿՈԲԻԿ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ Ապեհապէտի Ժոխանորդ
- ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՊՐ. Տ. ԿՐՊ. ՏԵՐՈՅԵՆՑ
- ԳԱԲՐԻԷԼ ԳՐԱՍԵՐԵԱՆ
- ՍԻՄՈՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ Ապեհապէտի Ժոխանորդ
- ՍՏԵՓԱՆ Պ. ՊՕՂՈՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆՑ Ապեհապէտ

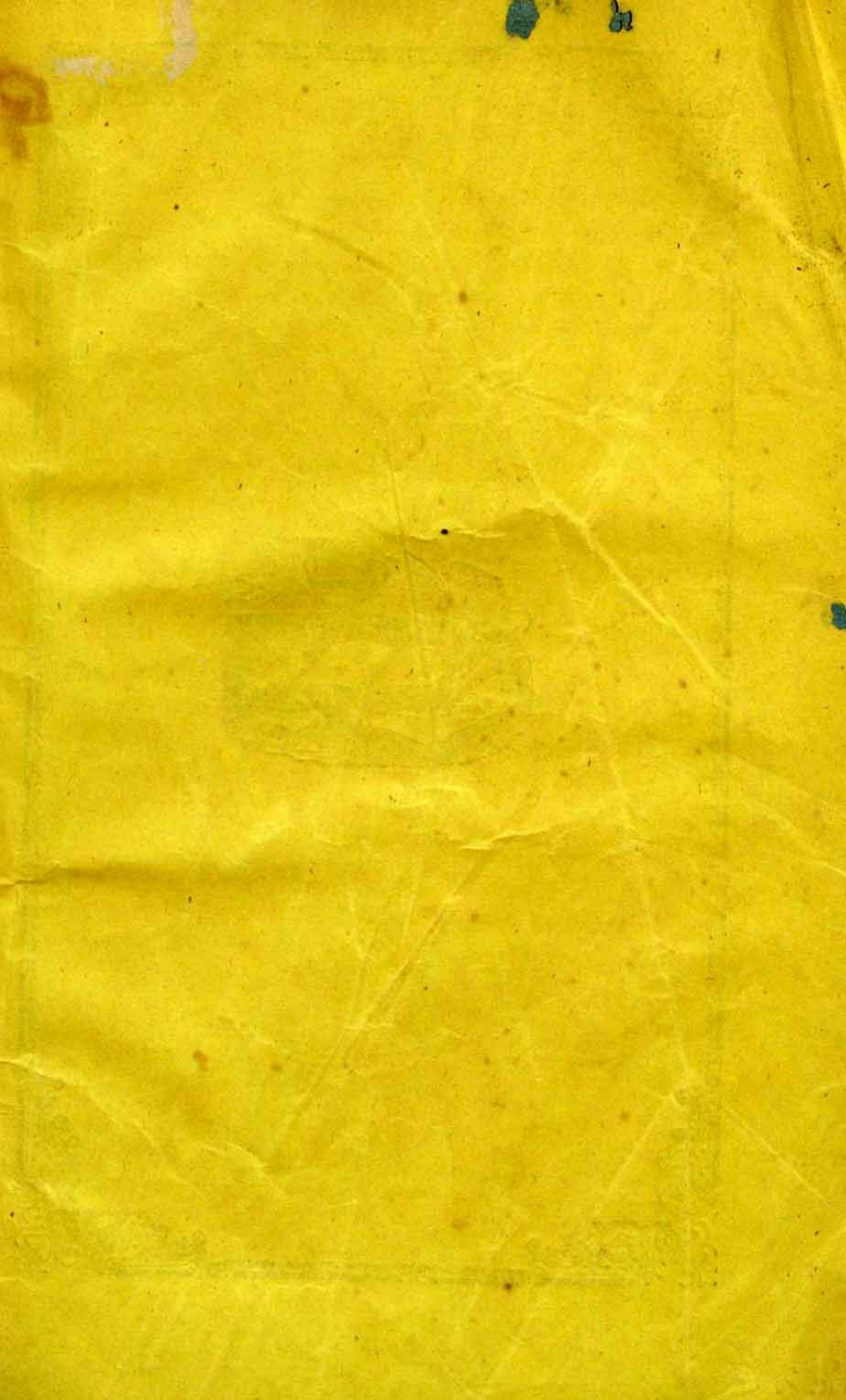
Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second section of faint, illegible text in the middle of the page.

Third section of faint, illegible text, appearing as a list or series of entries.

Final section of faint, illegible text at the bottom of the page.

№ 7343

P. U.

№ 2343